EVALUATIE BRIM 2011

MINISTERIE VAN OCW

26 juli 2011
GEBBG/2011:39 - Definitief
Auteurs: Alle Elbers, Ben Verfürden, Willem de Graaf
Bijdrage: Hans Bos, Jan van Zelst

HYLKEMA CONSULTANTS | ARCHITECTUUR ERFGOED HERONTWIKKELING

ARCADIS

Inhoud

1 Samenvatting 2

2 Inleiding 3
2.1 Achtergrond en doelstelling 3
2.2 Vraagstelling 4
2.3 Onderzoeksopzet 4
2.4 Opbouw rapport 6

3 Onderzoeksvragen 7
3.1 Inleiding 7
3.2 Hoofddoelstelling Brim 7
3.3 Het begrip 'instandhouding' 9
3.4 Niet-Brimmers 10
3.5 Succesfactoren 12
3.6 Subsidiemodel 14
3.7 Brim Restauratiefonds-hypotheek 20
3.8 Eigenaren: hun motivatie en de verschillen tussen eigenaren 21
3.9 brim-subsidie, voorwaarde? 25
3.10 Gemeenten 26

4 Algemene conclusie en aanbevelingen 28
4.1 Algemene Conclusie 28
4.2 Aanbevelingen 29

Literatuurlijst 32

Deelnemers brainstormsessies 33

Vragenlijst internet enquête 35

Deelnemers expertmeeting evaluatie Brim 36

Samenstelling begeleidingscommissie 37

Samenvatting ervaringen met het Brim 38

HOOFDSTUK 1 Samenvatting

Het Brim is in principe een prima regeling, waarmee het beoogde doel kan worden bereikt. De regeling bevordert planmatig onderhoud en geeft voor meerdere jaren continuïteit en zekerheid. Er zal echter altijd sprake zijn van noodzakelijke vervanging of ingrijpend herstel van onderdelen van het monument. Een regeling voor restauratiesubsidie zal dus nodig blijven.
De effectiviteit van het Brim wordt momenteel sterk ondermijnd doordat slechts een deel van de aanvragen kan worden gehonoreerd. Immers, bij de introductie van het Brim was een expliciete doelstelling dat zoveel mogelijk objecten bediend zouden moeten worden. De wijze van verdelen van de blijkbaar schaarse middelen moet anders, om te voorkomen dat er onherstelbare schade ontstaat. De monumenteneigenaren voelen zich door het grote aantal afwijzingen van hun aanvragen ernstig belemmerd in hun planmatige onderhoud.

Aanbevelingen korte termijn
Zorg dat zoveel mogelijk monumenten die daarvan afhankelijk zijn, ook daadwerkelijk subsidie krijgen voor planmatig onderhoud. Daarvoor moet ruimte gevonden worden binnen het huidige budget. Dat zou kunnen door:

- het omlaag brengen van de maximaal subsidiabele kosten in combinatie met alleen sobere en doelmatige instandhoudingprogramma's;
- eigenaren die reeds Brim-subsidie hebben ontvangen, bij hernieuwde subsidie-aanvraag voor 1 jaar uitsluiten van subsidie (periodieke onthouding);
- zo nodig prioriteit te leggen bij monumenten met een maatschappelijke en/of onrendabele functie.

Op termijn zou de regeling zodanig moeten worden aangepast, dat er geen monumenten meer tussen wal en schip vallen. Belangrijke *ankerpunten* voor een toekomstige instandhoudingsregeling zijn:

- zekerheid voor de eigenaar voor een langere termijn;
- maatwerk; afstemming van de financiële ondersteuning op de daadwerkelijke behoefte;
- structurele matching met subsidies van lagere overheden;
- apart centraal regime voor onrendabele grote monumenten;
- subsidie als een premie voor ondernemend gedrag van de eigenaar;
- verantwoording achteraf, waar dat kan;
- professioneel beheer (kwaliteitseisen);
- beperking administratieve last.

HOOFDSTUK 2 Inleiding

2.1 ACHTERGROND EN DOELSTELLING

Er zijn voor onderhoud en restauratie van rijksmonumenten de afgelopen decennia verschillende subsidieregelingen geweest. De tot dan toe aparte regelingen voor onderhoud en voor restauratie zijn per 1 februari 2006 geïntegreerd in het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (Brim). Dit Besluit omvat de volgende elementen:

- subsidie voor onderhoud en partieel herstel (instandhoudingssubsidie);
- subsidie voor restauratie ex. art. 35 (voorheen art. 43);
- laagrentende lening voor (met name) woonhuismonumenten (Restauratiefonds-hypotheek).

In het regeerakkoord van het kabinet Balkenende IV werd opgenomen dat het Brim moest worden geëvalueerd. Daarom heeft in 2008 een evaluatie van het Brim plaatsgevonden, uitgevoerd door bureau BMC. De focus van die evaluatie lag op de efficiency van de regeling: hoe wordt de regeling uitgevoerd en kan dat beter of efficiënter? Naar aanleiding van deze evaluatie zijn diverse maatregelen genomen. Deze acties moesten de efficiency van de regeling bevorderen: het Brim zou eenvoudiger en helderder worden en met minder administratieve lasten gepaard gaan.
Omdat de meeste van die maatregelen pas sinds kort zijn doorgevoerd, kunnen deze maatregelen in dit stadium nog niet geëvalueerd worden. De evaluatie van de genomen maatregelen ter verbetering van de efficiency van het Brim, alsmede van een aantal uitvoeringsaspecten, zal in een later stadium worden uitgevoerd.

Nu is de vraag aan de orde: *wordt met het Brim bereikt wat ermee beoogd wordt*?
Deze vraag moet gezien worden in de context van de actuele discussie over de monumentengelden, en hoe deze het best verdeeld en besteed kunnen worden.
Het accent van deze evaluatie ligt op het onderdeel instandhoudingssubsidie en, in mindere mate, op de Restauratiefonds-hypotheek. De inzet van restauratiesubsidie ex art. 35 (voorheen art. 43) blijft buiten beschouwing. Het moment van evaluatie (medio 2011) is gekozen omdat dan de eigenaren van alle categorieën monumenten de kans hebben gehad om een subsidieaanvraag in te dienen (in vakjargon: alle categorieën zijn ingestroomd).

Om het antwoord op deze vraag te verkrijgen heeft het Ministerie van OCW aan de combinatie van bureau PRC[1] en Hylkema Consultants opdracht gegeven een evaluatie van de effectiviteit van de Brim-regeling uit te voeren.

[1] PRC is per 1 juli 2011 verder gegaan onder de naam ARCADIS

2.2 VRAAGSTELLING

De **hoofdvraag** van de evaluatie luidt:
"in hoeverre wordt de hoofddoelstelling van het Brim bereikt? Meer concreet: In hoeverre is sinds 2006, bij de instandhouding van rijksmonumenten, het aandeel van grote restauratiewerken verminderd ten gunste van het aandeel planmatig onderhoud en in welke mate en op welke wijze heeft het Brim hieraan bijgedragen?"

Naast beantwoording van de hoofdvraag dient het evaluatieonderzoek antwoord te geven op de navolgende subvragen:

- Is het begrip 'instandhouding' een hanteerbaar begrip?
- Op welke wijze houden eigenaren van rijksmonumenten die geen gebruik maken van het Brim hun panden in stand? Zijn deze eigenaren bekend met het Brim? Waarom maken deze eigenaren er geen gebruik van? Zijn zij van plan dat in de toekomst wel te doen?
- Wat betekenen de uitkomsten van dit onderzoek voor de werkingskracht (de mate van succes) van het Brim en welke maatregelen kunnen we nemen om dat succes te vergroten?
- Gegeven het doel van het Brim en de budgetten, wat zou een goede en efficiënte verdeelmethode kunnen zijn van de instandhoudingsubsidies?

Naast voornoemde hoofdvraag en subvragen is de evaluatieopgave in de 'Startnotitie onderzoek' door OCW verder uitgewerkt in een aantal deelvragen.
In hoofdstuk 3 van deze rapportage komen alle onderzoeksvragen aan de orde.

2.3 ONDERZOEKSOPZET

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van een mix van informatiebronnen, te weten:
1. bestaande rapporten/data (desk research);
2. brainstormsessies met belangrijke stakeholders;
3. enquête onder eigenaren;
4. expertmeeting.

Desk research
In eerste instantie is gezocht naar gegevens die als indicator kunnen gelden voor de ontwikkelingen bij de (financiering van) instandhouding van monumenten. Hiertoe is een aantal bestaande rapporten geraadpleegd, zoals de *Evaluatie Brim* (BMC, 2008), de *Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed* (RCE 2009, 2010) en het rapport *Investeren in Monumenten 2010* (NRF 2010). De volledige literatuurlijst is opgenomen in bijlage 1.

Brainstormsessies
Met het doel informatie te vergaren over de werking van het Brim vanuit de optiek van de professionele monumenteneigenaren/-beheerders en hun adviseurs, zijn drie brainstormsessies georganiseerd. Voor elk van deze sessies zijn vertegenwoordigers van bovengenoemde partijen uitgenodigd. Daarnaast is een brainstormsessie georganiseerd met vertegenwoordigers van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het Nationaal

Restauratiefonds, die de aanvragen voor instandhoudingssubsidie resp. Restauratiefonds-hypotheek behandelen.
Ondanks de korte voorbereidingstijd was de bereidheid tot deelname groot. Per sessie deden gemiddeld 10 personen mee. De lijst met deelnemers is in bijlage 2 opgenomen.

Enquête onder eigenaren
Het perspectief van de eigenaren van rijksmonumenten is essentieel in dit onderzoek. Om een goed onderbouwd oordeel over het succes van het Brim te verkrijgen, is onderzocht of de eigenaren de regeling *kennen*, of zij van de regeling *gebruik maken*, hoe zij de regeling (hebben) *ervaren* en of er vanuit die ervaring *verbetersuggesties* zijn.
Als onderzoeksmethode is gekozen voor een internetenquête. Om een naar verschillende soorten eigenaren gedifferentieerd beeld te krijgen, is een steekproef met een omvang van 3.000 uit het adresbestand van de RCE (monumentenregister) getrokken. Aan deze 3.000 eigenaren is (deels per e-mail) een brief verzonden met het verzoek om deelname en een verwijzing naar de digitale locatie van de vragenlijst. Als incentive zijn vier te winnen overnachtingen in een erfgoedlogies in het vooruitzicht gesteld.
In totaal hebben 463 eigenaren een volledig ingevulde vragenlijst geretourneerd. De vragenlijst van deze internetenquête is in bijlage 3 opgenomen.
De responsverdeling naar categorie is weergegeven in onderstaande tabel.

monumentencategorie	**aantal**	**percentage**
kerkgebouwen	105	23
overige monumenten	140	30
woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie	218	47
totaal	463	100

Tabel 1: respons enquête naar monumentencategorie

Van de respondenten hebben 257 met succes een beroep gedaan op hetzij instandhoudingssubsidie hetzij Restauratiefonds-hypotheek (de zogenaamde Brimmers), 206 hebben geen financiële ondersteuning ontvangen (de zogenaamde niet-Brimmers).

Expert meeting
Als afsluiting van het onderzoek zijn de conceptonderzoeksresultaten, en de daaruit voorkomende aanbevelingen, voorgelegd aan een selecte groep vertegenwoordigers uit 'het veld'. Aan de bijeenkomst werd deelgenomen door de leden van de begeleidingscommissie, een tiental deelnemers aan de eerder gehouden brainstormsessies en een aantal andere deskundigen en vertegenwoordigers van o.a. IPO, VNG en Aedes. De lijst met deelnemers is in bijlage 4 opgenomen. De door deze groep experts geleverde input is verwerkt in de definitieve eindrapportage.

Begeleidingscommissie
Er is een begeleidingscommissie ingesteld bestaande uit vertegenwoordigers van de Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Nationaal Restauratiefonds, de Federatie Instandhouding Monumenten en de Federatie Grote Monumentengemeenten. Deze commissie heeft de offertes, de tussenresultaten, de vragenlijst voor de internetenquête en de eindrapportage beoordeeld en het

onderzoeksproces begeleid. De samenstelling van de begeleidingscommissie is in bijlage 5 weergegeven.

2.4 OPBOUW RAPPORT

Na de samenvatting en de inleiding in de *hoofdstukken 1 en 2*, worden in *hoofdstuk 3* de onderzoeksresultaten gepresenteerd. De onderzoeksvragen worden apart besproken, waarbij, voor zover van toepassing, telkens onderscheid wordt gemaakt tussen de resultaten van de internetenquête en de resultaten van de brainstormsessies. Eveneens waar van toepassing is informatie uit andere bronnen toegevoegd. *Hoofdstuk 4* bestaat uit twee onderdelen. In het eerste onderdeel worden de algemene conclusies verwoord. In het tweede deel van *hoofdstuk 4* worden de aanbevelingen gepresenteerd.

HOOFDSTUK 3 Onderzoeksvragen

3.1 INLEIDING

Ten behoeve van dit evaluatieonderzoek is een vijftal onderzoeksvragen geformuleerd zoals verwoord in hoofdstuk 2.2.

In dit hoofdstuk worden deze vragen, evenals een aantal hiervan afgeleide deelvragen, beantwoord aan de hand van de resultaten van de internetenquête, de brainstormsessies en eventueel aanvullende informatie.

3.2 HOOFDDOELSTELLING BRIM

De (hoofd)vraag luidt: in hoeverre is de hoofddoelstelling van het Brim bereikt? Hierbij zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- In hoeverre zijn eigenaren van rijksmonumenten bekend met de Brim-regeling en de mogelijkheden daarvan?
- In hoeverre heeft het Brim een stimulerend effect op eigenaren van rijksmonumenten bij de instandhouding daarvan?
- Voeren deze eigenaren sinds de invoering van het Brim (2006), ten opzichte van de voorgaande regelingen, daadwerkelijk planmatiger onderhoud uit?
- In hoeverre beperkt of voorkomt dit grootschalige en/of zeer kostbare restauratiewerkzaamheden?
- Klopt het dat alleen monumenten die in redelijke tot goede staat verkeren, meedraaien in het Brim en dat ze door het Brim uit de restauratieachterstand blijven?
- In welke mate en op welke wijze heeft het Brim ook daadwerkelijk aan het voorgaande bijgedragen?

Enquêteresultaten

Van de eigenaren die (nog) geen gebruik hebben gemaakt van het Brim is ruim 50% niet bekend met het Brim, 37% heeft er van gehoord, maar weet nauwelijks iets van de inhoud. Deze cijfers komen overeen met het resultaat van de Brim-evaluatie in Limburg (2010), waar 52 % aangeeft het Brim niet te kennen.

Van alle respondenten (zowel Brimmers als niet-Brimmers) onderschrijft 92% de stelling dat planmatig onderhoud bijdraagt aan het beperken van ingrijpende restauratie. Ruim 70% van de Brimmers zegt dat het Brim daadwerkelijk heeft bijgedragen aan het voorkomen van grootschalige ingrepen. Wel wordt een enkele keer de kanttekening geplaatst dat planmatig onderhoud niet in alle gevallen ingrijpendere werkzaamheden voorkomt. Bij elk gebouw zullen bepaalde onderdelen, die aan het einde van hun levensduur zijn, moeten worden vervangen.

Meer dan de helft van deze respondenten is ook daadwerkelijk planmatiger gaan werken[2]. Dat punt wordt ook in de open vraag naar de sterke en zwakke kanten van het Brim meerdere malen genoemd.
De monumenten van Brim-gebruikers verkeren volgens hen voor 80% in goede of redelijke staat. Maar dat geldt ook voor de eigenaren die geen gebruik maken van het Brim. Een aanzienlijk deel van die eigenaren geniet wel fiscale aftrek van de onderhoudskosten, blijkbaar sorteert dat instrument voor deze groep particuliere eigenaren een vergelijkbaar positief effect voor het monument.

Resultaten brainstormsessies
De deelnemers aan de brainstormsessies vertegenwoordigden professionele partijen. Uiteraard bleek iedereen prima bekend met de Brim-regeling. De filosofie van het Brim wordt algemeen onderschreven. Het stimuleert planmatig onderhoud en geeft continuïteit en flexibiliteit binnen de periode van zes jaren. Indien de subsidie ook daadwerkelijk beschikbaar is, kunnen inderdaad grotere, kostbare ingrepen voorkomen worden. Dat wordt door organisaties die reeds van het Brim gebruik konden maken in de praktijk ook al ervaren. Iedereen is het erover eens dat planmatig regulier en groot onderhoud goed kan worden bediend met een systeem als het Brim, maar dat echt ingrijpende restauratiewerkzaamheden nooit helemaal voorkomen kunnen worden. Het Brim biedt qua volume niet voldoende ruimte om te reserveren voor de onvermijdelijke incidentele zaken als complete vernieuwing van een dak, herstel van de fundering en dergelijke. Er wordt specifieke aandacht gevraagd voor zeer grote en onderhoudsgevoelige kerken als de Sint Jan in Den Bosch en de Grote Kerk in Breda, waarvan de noodzakelijke investering in regulier en groot onderhoud dusdanig hoog is dat de reguliere Brim-regeling hierin onvoldoende soelaas kan bieden.
De professionele beheerorganisaties geven aan dat ze, vanuit de aard en doelstelling van hun organisatie, ook vóór het Brim al aan planmatig onderhoud deden. De eigenaren die slechts een enkel monument in bezit hebben, zijn wel planmatiger gaan denken, zo is de indruk, bijvoorbeeld bij molens en kerken. De gemiddelde onderhoudstoestand is door het Brim ook vooruit gegaan.
Het is niet zo dat alleen monumenten in goede of redelijke staat meedoen in het Brim. Er worden wel degelijk ook restauratiewerkzaamheden uit gefinancierd, onder meer door de hoge maximaal subsidiabele kosten bij kerkgebouwen, de grootschalige projecten (subsidiabele kosten boven de EUR 0,7 mln.) en het feit dat uitgegaan wordt van afzonderlijke bouwkundige eenheden (bijvoorbeeld bij hofjeswoningen). Daardoor wordt voor bepaalde monumenten dusdanig veel subsidie verkregen, dat er ook restauratiewerkzaamheden mee kunnen worden verricht.

In essentie is men over de filosofie en de uitgangspunten van de Brim-regeling eigenlijk heel positief. De negatieve oordelen hebben te maken met de schaarste en de wijze waarop de beschikbare middelen worden verdeeld (de loting). Let wel: dit heeft alleen betrekking op de ervaringen in het laatste jaar, nadat de maximaal subsidiabele kosten voor kerken werden verhoogd. In de praktijk wordt door het niet honoreren van een subsidieaanvraag in veel gevallen een effect bereikt dat contrair is aan de doelstelling van het Brim: onderhoud

[2] Kanttekening: een groot aantal respondenten (52%) heeft in het verleden Brom-subsidie ontvangen. Deze groep was dus al gewend om planmatig onderhoud uit te voeren.

wordt uitgesteld in afwachting van een, wellicht, positieve uitslag van de loting in de volgende ronde. Uitblijven van subsidie leidt in bepaalde gevallen tot verslechtering van de staat van onderhoud (zeker wanneer de subsidie een aantal jaren achtereen uitblijft) of tot onherstelbare schade, bijvoorbeeld bij historisch groen, dat uit zijn aard niet 'in de wacht' gezet kan worden. Uitstel leidt tot instorting en vergroeiing, dat vaak niet of nauwelijks nog hersteld kan worden. Kwetsbaar zijn bijvoorbeeld berceaus, monumentale bomen, monumentale lanen (vaak veel strakker in vorm dan gewone lanen), leifruit en delicate hagen. Ook de hoge administratieve druk die de aanvraag betekent, zeker in relatie tot de onzekerheid over de feitelijke toekenning, wordt als negatief ervaren. Deze administratieve druk heeft ook betrekking op de uitvoerende dienst RCE.

Conclusie
De uitkomsten van zowel de brainstormsessies als van de enquête laten zien dat het Brim als regeling (los van de beschikbare middelen) het effect heeft wat het beoogt. Het stimuleert planmatig onderhoud en dat voorkomt tot op zekere hoogte achterstanden en dus dure restauraties. Zowel vanuit de brainstormsessies als vanuit de enquête wordt hierbij de kanttekening geplaatst, dat hiermee niet kan worden voorkomen dat er gedurende de levensduur van een monument ingrijpende werkzaamheden moeten plaatsvinden omdat bepaalde materialen, bouwdelen of constructies het einde van hun levensduur hebben bereikt. Aan het effect van het Brim wordt afbreuk gedaan door de huidige schaarste aan middelen, waardoor de verdeling ervan tot een loterij is verworden. Als deze situatie voortduurt, is de kans groot dat het Brim door het uitstellen van onderhoud een averechts effect krijgt. Het is overigens niet zo dat alleen monumenten in goede of redelijke staat meedoen in het Brim. Er worden wel degelijk ook restauratiewerkzaamheden uit gefinancierd.

3.3 HET BEGRIP 'INSTANDHOUDING'

De vraag luidt: "is het begrip 'instandhouding' een hanteerbaar begrip?"

In artikel 34, eerste lid, van de Monumentenwet 1988 is bepaald dat onder instandhouding wordt verstaan de onderhoudswerkzaamheden aan een beschermd monument alsmede werkzaamheden die het normale onderhoud te boven gaan en die voor het herstel van het monument noodzakelijk zijn. De gedachte achter het Brim is dat op termijn de monumenten in stand gehouden kunnen worden door planmatig (regulier en groot) onderhoud. Om toch te kunnen voorzien in de behoefte aan ondersteuning bij achterstallig onderhoud (restauratie), is in het Brim een apart artikel (35, voorheen 43) opgenomen dat de mogelijkheid geeft om nadere uitwerking te geven aan subsidiëring van restauratie. Feitelijk heeft het Brim daarmee betrekking op zowel onderhoud als restauratie, met als nadrukkelijk oogmerk dat na restauratie kan worden volstaan met planmatige instandhouding door middel van regulier onderhoud en incidentele herstelwerkzaamheden die normaal onderhoud te boven gaan.

Enquêteresultaten
Aan degenen die een Brim-aanvraag hebben ingediend is gevraagd wat ze onder instandhouding verstaan. Bijna 60% definieert instandhouding als het geheel aan

interventies, inclusief integrale of partiële restauratie. Dit is dus een ruimere definitie dan hetgeen onder instandhouding wordt bedoeld in het kader van het Brim.

Resultaten brainstormsessies
De professionals die deelnamen aan de brainstormsessies zijn bekend met het begrip instandhouding, zoals dat bedoeld is in de Brim-regeling. Maar ook volgens hen is instandhouding eigenlijk alles wat komt kijken bij het in goede staat houden van het monument, daar hoort de onvermijdelijke incidentele restauratie ook bij, net als het wegwerken van achterstand in de staat van onderhoud. Discussiërend over de praktijk spreken de professionals ook steeds over onderhoud (regulier/groot onderhoud) naast restauratie. Vanuit het professionele veld pleit men dan ook voor de continuering van een aparte restauratieregeling, die ziet op de onvermijdelijke incidentele ingrepen waarvoor onvoldoende gereserveerd kan worden vanuit de Brim-subsidie. In die zin vinden sommigen de oude situatie met het Brrm en het Brom duidelijker.

Conclusie
Het begrip instandhouding wordt door het veld ruimer geïnterpreteerd dan de regeling bedoelt. Dit beeld sluit aan bij opmerkingen uit de brainstormsessies en ook in de enquête dat planmatig onderhoud niet kan voorkomen dat er ook af en toe grootschalige ingrepen nodig zijn voor de instandhouding van een monument.

3.4 NIET-BRIMMERS

De vraag luidt: "op welke wijze dragen eigenaren van rijksmonumenten, die geen gebruik maken van het Brim, zorg voor de instandhouding van hun pand?"

Hierbij zijn de volgende deelvragen geformuleerd:
- Waarom maken deze eigenaren geen gebruik van het Brim?
- Zijn zij van plan dat in de toekomst wel te doen?
- Maakten de niet-Brimmers wel gebruik van vorige regelingen?
- Plegen zij vervolgens wel of geen onderhoud aan hun monument en in welke mate?
- Als zij wel onderhoud plegen, waaruit wordt dat gefinancierd?
- Is er meer of minder sprake van planmatig onderhoud, in vergelijking met wel-Brimmers?

Enquêteresultaten
De monumenteneigenaren die (nog) geen beroep hebben gedaan op het Brim (totaal 206 respondenten) zijn vooral te vinden in de categorie 'woonhuizen en boerderijen' (63%) en in mindere mate de categorie 'overige' (26%). Bijna 70% van deze groep komt in aanmerking voor fiscale aftrek.

De redenen waarom eigenaren geen gebruik maken van het Brim zijn zeer uiteenlopend. Belangrijkste reden is de onbekendheid met het Brim.
In totaal 53% van de niet-Brimmers kent het Brim niet. De rest heeft er wel van gehoord (18%), kent het Brim globaal (18%) of zelfs gedetailleerd (11%). De groep met gedetailleerde kennis heeft overigens een aanvraag ingediend, die echter werd afgewezen.

Ook van de groep die wel van het bestaan van het Brim afweet, scoort het onvoldoende bekend zijn met de regeling hoog (50%) als een reden om geen gebruik te maken van de subsidie. Aspecten als complexiteit van de regeling, de inspanning die gevraagd wordt voor het indienen van een aanvraag en/of de kosten die daaraan verbonden zijn wordt door ca. 1 op de 5 respondenten in deze groep genoemd.

Eigenaren die (nog) geen gebruik hebben gemaakt van het Brim blijken wel degelijk te investeren in instandhouding. Bijna 90% geeft desgevraagd te kennen in de afgelopen 5 jaar werkzaamheden te hebben uitgevoerd. In 16% van de gevallen betrof dat restauratie, in 29% planmatig onderhoud en in bijna de helft van de gevallen incidenteel onderhoud. Onderstaande tabel toont de investeringsvolumes die jaarlijks zijn gerealiseerd.

investeringen	**aantal**	**percentage**
€ < 10.000,00	77	47,8
€ 10.000,00 – € 25.000,00	42	26,1
€ 25.000,00 - € 100.000,00	28	17,4
> € 100.000,00	14	8,7
totaal	161	100,0

Tabel 2: jaarlijks investeringsbedrag niet-Brimmers

Eigen geld en fiscale aftrek blijken de belangrijkste financieringsbronnen, zie onderstaande tabel.

Financieringsbronnen[3]	**percentage**
eigen geld	94%
lening	31%
fiscale aftrek	53%
giften	7%
subsidie	10%

Tabel 3: financieringsbronnen investeringen niet-Brimmers

Een deel van de niet-Brimmers blijkt in het verleden (voor 2006) een beroep te hebben gedaan op Brrm (14%), Brom (11%) of van een laagrentende lening (20%), Overigens is dit wel lager dan bij Brimmers: 37% Brrm, 52% Brom, 21% laagrentende lening. Het gebruik van de oude regelingen (met een doorlooptijd tot uiterlijk 2011), maar ook het gebruik van fiscale aftrek, kan de verklaring zijn voor het gegeven dat er klaarblijkelijk door een aantal niet-Brimmers substantieel is geïnvesteerd.

Van de eigenaren die wel op de hoogte zijn van het Brim maar daar geen gebruik van hebben gemaakt (107 respondenten) geeft ruim 1/3 aan in de toekomst wel gebruik te willen maken van het Brim, 43% weet dat nog niet en 20% geeft te kennen geen beroep te zullen gaan doen op het Brim.

[3] op de vraag naar financieringswijze waren meerder antwoorden mogelijk

3 op de vraag naar financieringswijze waren meerder antwoorden mogelijk
Bij zowel de Brimmers als de niet-Brimmers heeft ca. 85% het monument sinds tenminste 5 jaar in het bezit. De grootste mutaties in eigendom doen zich, zoals te verwachten, voor bij de woonhuizen. Bijna een kwart is in de afgelopen 5 jaar van eigenaar verwisseld.

Resultaten brainstormsessies
Tijdens de brainstormsessies kwamen vooral de professionele beheerorganisaties en hun adviseurs aan het woord, die uiteraard allemaal gebruik maken van het Brim. Hier is over de eigenaren die geen gebruik maken van het Brim niet gesproken. In de bijeenkomst met vertegenwoordigers van RCE en Nationaal Restauratiefonds kwam naar voren dat er bij monumenteneigenaren deels nog onbekendheid is met de regeling en dat de voorlichting over het Brim geïntensiveerd gaat worden. Er zijn ook eigenaren die geen lening willen, om principiële redenen of omdat ze bang zijn voor administratieve rompslomp of bemoeienis van de overheid.

Conclusie
Onbekendheid met de regeling is de belangrijkste reden waarom eigenaren geen aanvraag voor Brim-subsidie of -financiering indienen. Ruim 1/3 van de groep die wel min of meer bekend is met het Brim wil dat in de toekomst wel doen, een grotere groep twijfelt (43%). Niet-Brimmers hebben vóór 2006 wel gebruik gemaakt van vorige regelingen, overigens in veel bescheidener mate dan de Brimmers. Bijna 90% geeft te kennen de afgelopen jaren te hebben geïnvesteerd in instandhouding.
Van de niet-Brimmers komt ca. 70% in aanmerking voor fiscale aftrek en een groot deel (53%) maakt daar ook gebruik van. Blijkbaar doet een deel van de eigenaren geen beroep op het Brim omdat de fiscale aftrek een voldoende prikkel vormt.

3.5 SUCCESFACTOREN

Bij deze vraag gaat het er om om de succes- (en faal)factoren van de Brim-regeling in beeld te krijgen.

Enquêteresultaten
Uit de enquêteresultaten mag worden afgeleid dat het Brim zijn doel bereikt. Vergroting van het succes zou kunnen worden bereikt als meer eigenaren gebruik maken van het Brim. Immers een deel van de eigenaren is onbekend met het Brim en hier ligt de kans om het succes te vergroten. Dat geldt met name voor eigenaren die een beroep kunnen doen op de Restauratiefonds-hypotheek. Voor Brim-instandhoudingssubsidie ligt dat anders. Daar is op dit moment het beschikbare budget onvoldoende om aan de huidige vraag te voldoen.
In de enquête worden veel opmerkingen gemaakt over de onzekerheid of men ook daadwerkelijk een subsidie tegemoet kan zien. Uitstel van onderhoud is volgens menig respondent het gevolg, wat haaks staat op de doelstelling van het Brim. Het scheppen van zekerheid over het verkrijgen van subsidie is dus een belangrijke factor om het Brim succesvol te maken en te houden.

In de open vraag naar sterke en zwakke punten van het Brim worden veel opmerkingen gemaakt die verband houden met de efficiency. Dit is geen onderwerp van dit onderzoek, maar de resultaten kunnen input vormen voor het geplande vervolgonderzoek.

Een samenvatting van de opmerkingen treft u aan in bijlage 6.

Resultaten brainstormsessies
De Brim-regeling heeft in de ogen van de professionals een aantal positieve effecten:
- eigenaren krijgen zekerheid voor een periode van zes jaar;
- dat geeft zes jaar continuïteit in onderhoud en beheer;
- daardoor is het beter mogelijk planmatig onderhoud te plegen;
- binnen de zes jaar is er ruimte voor flexibiliteit;
- de combinatie met de regeling voor restauratie (art. 35) werkt positief.

De organisaties met een AOM-status (Aangewezen Organisatie voor Monumentenbehoud) zijn in principe blij met de mogelijkheid om voor de monumenten die ze bezitten een gecombineerde aanvraag te kunnen doen. Het biedt hen de mogelijkheid om binnen de periode van zes jaar te schuiven met bedragen en met objecten en aldus de discontinuïteit die het investeren in onderhoud in principe kent te neutraliseren en daardoor de middelen in te kunnen zetten waar ze het meest nodig zijn.

Zoals eerder aangegeven wordt het succes van de regeling belemmerd door een aantal factoren. Dit heeft te maken met twee zaken: de schaarste aan middelen (er is te weinig geld om alle eigenaren/objecten te bedienen) en de complexiteit en administratieve last van de regeling.

Schaarste
Hierover is in de brainstormsessies het nodige naar voren gebracht:
- de wijze waarop nu wordt bepaald wie wel en wie geen subsidie krijgt (de 'loterij') doet geen recht aan de feitelijke urgentie;
- de 'loterij' leidt tot onzekerheid en maakt een stabiele en verantwoorde bedrijfsvoering voor erfgoedbeheer onmogelijk;
- de onzekerheid rond de toewijzing maakt de koppeling ('matching') met provinciale subsidies zeer moeilijk. Bij niet verkrijgen van subsidie kunnen de door de provincie gereserveerde middelen verloren gaan;
- niet toekenning van subsidies, met name in het geval van clustergewijze aanvragen kan, bijvoorbeeld bij molens, leiden tot problemen bij gespecialiseerde aannemersbedrijven en ambachten (discontinuïteit);
- Omdat er bij clustergewijze aanvragen de kans bestaat dat ze voor geen van de objecten subsidie krijgen, kiezen AOM's (Aangewezen Organisaties voor Monumentenbehoud) soms, met tegenzin, voor meerdere individuele objectaanvragen.
- uitblijven van subsidie kan leiden tot verdergaand verval met hogere investeringsbehoefte als gevolg, of tot onherstelbare schade, bijvoorbeeld bij groene monumenten;
- het verhoogde maximaal subsidiabele-kostenbedrag voor kerken lokt een grote vraag uit, wat de spoeling voor de rest sterk verdunt. Het beeld is dat het in sommige gevallen leidt tot majoreren en tot verrichten van achterstallig restauratiewerk met Brim-geld. Hoewel er een aantal grote binnenstadskerken is met een zeer grote instandhoudingsbehoefte, kan het maximaal subsidiabele-kostenbedrag voor de kerken wel omlaag;

- het feit dat voor elke afzonderlijke bouwkundige eenheid subsidie gevraagd kan worden met bijbehorende maximaal subsidiabele kosten, werkt sterk in het voordeel van monumenten die bestaan uit meerdere eenheden, bijvoorbeeld bij bepaalde hofjescomplexen. Dat vermindert de kans voor andere monumenten op toekenning van subsidie;
- bij de toekenning van subsidie wordt geen rekening gehouden met de technische staat van onderhoud en ook niet met de maatschappelijke benutting van het monument. Men zet vraagtekens bij subsidie die wordt verstrekt voor panden waar sprake is van (dreigende) leegstand en waarvan onduidelijk is of er in de betreffende subsidieperiode daadwerkelijk onderhoud gepleegd wordt.

Complexiteit

- Het aanvragen van Brim-subsidie wordt ook door de professionele organisaties ervaren als complex. De voorbereiding kost veel tijd en geld ligt, zeker in relatie tot de onzekerheid over toekenning, zwaar op de maag.
- Men ervaart het als frustrerend dat, als er in de aanvraag fouten gemaakt worden of zaken ontbreken, de aanvrager hiervan op de hoogte gebracht wordt via de zgn.'opvraagbrief' en ondertussen de aanvraag onderop de stapel komt en, bij gebouwde objecten, zeker kansloos is.
- De procedure gaat teveel uit van beoordeling aan de voorkant en te weinig van vertrouwen in de eigenaar en verantwoording achteraf. Zeker bij professionele organisaties leidt dat tot veel onnodige administratieve druk.

Conclusie

Het Brim wordt over het algemeen positief beoordeeld. De conclusie kan dus zijn dat het Brim werkt, maar……

De huidige schaarste aan middelen heeft een averechts effect op de als positief ervaren punten van het Brim. Om het succes van het Brim te continueren staat voorop dat de eigenaren weer zekerheid krijgen over het honoreren van een aanvraag (mits natuurlijk aan de voorwaarden wordt voldaan). Is die niet te geven, dan treden negatieve effecten op die haaks staan op de doelstelling.

3.6 SUBSIDIEMODEL

Hier gaat het om de vraag wat, gegeven de budgetten en gegeven de doelstelling van het Brim, een handige verdeelmethode (subsidiemodel) zou kunnen zijn? Hiervan afgeleide vragen zijn:

- Wat voor financiële instrumentenmix zou het beste werken voor de (verschillende categorieën) eigenaren?
- Hoe wordt de eigen verantwoordelijkheid van de eigenaar voor zijn pand en zijn eigen belang bij goed onderhoud het best gestimuleerd en gefaciliteerd?
- Hoe zou een generieke regeling eruit kunnen gaan zien (zoals BMC die voorstelt in zijn rapport)?
- Hoe zou er getoetst moeten worden op het eindresultaat?

Resultaten brainstormsessies

De professionals staan in principe achter het huidige stelsel met de volgende instrumenten:

- fiscale aftrek voor eigenaren die daarvan gebruik kunnen maken;
- laagrentende lening om eigenaren te stimuleren tot het investeren in instandhouding;
- subsidie voor regulier en groot onderhoud voor eigenaren die geen gebruik kunnen maken van de fiscale aftrek;
- subsidie voor incidentele restauratiewerkzaamheden voor eigenaren die geen gebruik kunnen maken van de fiscale aftrek.

De effectiviteit van deze instrumentenmix is sterk afhankelijk van de voorwaarden (drempel, percentage, maximaal subsidiabele kosten) en de beschikbare middelen. Met name het laatste is op dit moment een knelpunt. Er zijn tijdens de brainstormsessies diverse suggesties gedaan om binnen het bestaande systeem de effectiviteit te vergroten, dat wil zeggen zoveel mogelijk eigenaren/monumenten te kunnen bedienen:

- zekerheid is voor planmatig onderhoud en professionele bedrijfsvoering van het grootste belang. Als er moet worden gekozen, gaat men desnoods voor minder subsidie, als er maar zekerheid is;
- de grotere, onderhoudsintensieve kerken afzonderen en bedienen met een aparte regeling, die integraal ziet op (her)bestemming, exploitatie, beheer en instandhouding. Met name de (dreigende) leegstand is een groot probleem, dat vraagt om een meer strategische aanpak;
- voor de overige kerken, waarvoor de Brim-regeling in principe wel kan werken, de maximaal subsidiabele kosten verlagen (meestal wordt € 200.000,00 genoemd als een reëel bedrag);
- alle categorieën waarvoor de fiscale aftrek kan werken, uitsluiten van subsidie (bijvoorbeeld panden met een woon-, horeca- of kantoorfunctie). Tegelijk het maximale leningbedrag verhogen;
- de maatschappelijke benutting van monumenten zwaarder laten wegen: een voor het publiek toegankelijk kasteel voorrang geven boven een kasteel waarin een commerciële organisatie gehuisvest is;
- subsidie richten op sobere en doelmatige instandhouding, en daar de bovengrens van de subsidiabele kosten op afstemmen;
- subsidiepercentages verlagen om meer eigenaren/monumenten te kunnen bedienen;
- eigenaren die reeds Brim-subsidie hebben ontvangen, bij hernieuwde subsidie-aanvraag voor 1 jaar uitsluiten van subsidie (periodieke onthouding).

Het zal niet verbazen dat de professionele beheerorganisaties pleiten voor meer eigen verantwoordelijkheid bij de eigenaar. Ze ervaren een gebrek aan vertrouwen van de kant van het Rijk. Ze zouden liever zien dat het Rijk de professionaliteit van de infrastructuur op het gebied van beheer en instandhouding bevordert, in plaats van zoveel tijd te steken in beoordeling en toetsing. Organisaties die laten zien dat zij prima in staat zijn om verantwoord om te gaan met de middelen die het Rijk beschikbaar stelt, verdienen dat vertrouwen. Hiervoor zou een kwaliteitssysteem ontwikkeld moeten worden met criteria waaraan een eigenaar moet voldoen om het vertrouwen te krijgen. Bij grotere beheerorganisaties, woningcorporaties, AOM's, etc. kan dan volstaan worden met verantwoording achteraf. Hiermee wordt bevorderd dat kleinere organisaties, die moeilijk kunnen voldoen aan eisen ten aanzien van de professionaliteit, zich verenigen of aansluiten bij grotere organisaties. Ook zou de ontmoeting en uitwisseling tussen deze organisaties moeten worden bevorderd.

Het Rijk mag tegenover het beschikbaar stellen van subsidies en laagrentende leningen van de eigenaar verwachten dat hij er alles aan doet om de benodigde eigen middelen te genereren en de middelen op een professionele en verantwoorde manier inzet. Met name van de professionele organisaties mag het Rijk ondernemingszin verlangen. In een meer fundamentele herziening van het stelsel kan dit mogelijk een voorwaarde zijn om voor subsidie of laagrentende financiering in aanmerking te komen.
In het verleden zijn aannames gedaan over de instroom van categorieën monumenten in het Brim. Cijfers van RCE over de periode tot 2010 en de recente ervaringen met de instroom van kerken laten zien dat de praktijk heel anders uitpakt. Herijking van de destijds gehanteerde uitgangspunten is dus dringend gewenst.

Verdeelmethodiek Brim

Analyse
De belangrijkste kritiek op het Brim is de onzekerheid over het al dan niet verkrijgen van subsidie. Door ophoging van de maximaal subsidabele kosten voor kerken tot € 700.000,00 bleek het beschikbare budget verre van toereikend om in de vraag te voorzien. Dat lag vóór de instroom van alle kerken anders, toen was er sprake van onderuitputting. Nu wordt het Brim aangemerkt als een loterij. Eigenaren van monumenten passen hun gedrag daarop aan. Zo dient een aantal AOM's plannen in voor een groot aantal individuele objecten in plaats van één plan voor alle objecten samen, om op die wijze met meer "loten" mee te kunnen doen. Ophoging van de bedragen voor maximaal subsidiabele kosten heeft er volgens experts ook toe geleid dat sommige indieners zijn gaan majoreren, waarbij het, ook volgens de RCE, maar de vraag is of de beschikbaar gestelde subsidie ook daadwerkelijk wordt ingezet in de planningsperiode.

Uit de enquête blijkt dat eigenaren die geen gebruik maken van het Brim (veelal omdat men niet bekend is met de regeling), wel degelijk investeren in instandhouding, deels met gebruikmaking van fiscale aftrek (uiteraard vooral de woonhuiseigenaren). Een aantal respondenten noemt in de vraagstelling over de sterke en zwakke punten van het Brim de fiscale aftrek als een goed werkend instrument. Wel wordt door de eigenaren vaak de kanttekening geplaatst dat de drempels te hoog zijn.
Op grond van deze bevinding kan de vraag worden gesteld of de huidige verdeelmethodiek er in sommige situaties niet toe leidt dat ingrepen worden gesubsidieerd die zonder subsidie ook wel zouden plaats vinden; situaties, waarbij de fiscale aftrekmogelijkheid al of niet in combinatie met een laagrentende lening op zich al een voldoende prikkel is.

Een andere vraag die kan worden gesteld is of de tot een loterij verworden Brim-subsidiëring er niet toe leidt dat het doel van het Brim verder uit beeld raakt. Indieners die geen subsidietoewijzing krijgen neigen ernaar om het jaar daarop opnieuw in te dienen en in afwachting daarvan de investeringen in instandhouding op te schorten of te minimaliseren. Hierdoor loopt de achterstand op en worden toekomstige ingrepen duurder.

Uit de brainstormsessies kan worden geconcludeerd dat het veld groot belang heeft bij zekerheid over het verkrijgen van subsidie. Hoewel er ook wel opmerkingen zijn gemaakt over de toereikendheid van de subsidie (voor grote kerken bijvoorbeeld, of voor incidentele groot-onderhoudswerkzaamheden) staat zekerheid met stip op de eerste plaats. Daarnaast

is opgemerkt dat het gewenst is dat de subsidieregeling meer maatwerk mogelijk maakt. Dit heeft zowel betrekking op de grote en investeringsintensieve monumenten, voor welke de maximaal subsidiabele kosten als een beperking worden ervaren, als voor de kleinere minder investeringsintensieve monumenten, waarvan de eigenaren de investeringsprogramma's (onnodig) tot aan de maximaal subsidiabele bedragen proberen op te trekken (majoreren).

Korte termijn

Voor de korte termijn is het gewenst reparaties aan het stelsel uit te voeren die leiden tot:

- meer zekerheid over honorering van een subsidieaanvraag;
- voorkomen van subsidiëring daar waar andere prikkels ook werken;
- minder administratieve lasten voor de RCE;
- een vangnet voor uitzonderingssituaties (kostbare investeringen bij grote objecten).

In dit kader kan het volgende worden overwogen:

- herijken van de maximaal subsidiabele-kostenbedragen;
- uitsluiten van subsidiëring in het geval van eigenaren die gebruik kunnen maken van fiscale aftrek en waarvoor deze faciliteit ook een voldoende prikkel blijkt;
- invoeren nakomingsverplichting om te voorkomen dat plannen worden ingediend waarvoor de kans groot is dat deze niet volledig worden gerealiseerd, waardoor ten onrechte andere aanvragers in de wacht zijn gezet;
- apart regime voor kanjers;
- periodieke onthouding (tijdelijke uitsluiting van subsidie nadat eerder subsidie toegekend is).

In het verleden is een inschatting gemaakt van de mate waarin eigenaren van verschillende categorieën monumenten een beroep zouden doen op het Brim. Gezien de aanvankelijke onderuitputting en de latere overvraag (weliswaar voor een gedeelte ook toe te schrijven aan de ophoging van de maximaal subsidiabele kosten met de kerken) is het gewenst dat er een aantal scenario's wordt doorgerekend, rekening houdend met de ervaringen tot nu toe en met de te verwachten groei in aanvragen door de toenemende bekendheid met het Brim. Daarbij moet ook een aantal scenario's worden gemaakt om inzicht te krijgen in de effecten van een toe- of afname van aanvragen in bepaalde categorieën (gevoeligheidsanalyse).

Toekomst

Voor de langere termijn moet een stelselherziening worden overwogen, gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- voldoende prikkels voor monumenteigenaar om de eigen verantwoordelijkheid voor instandhouding van het monument te nemen;
- maatwerk om onder- resp. oversubsidiëring te voorkomen;
- zekerheid dat de benodigde financiële ondersteuning ook daadwerkelijk beschikbaar komt;
- eenvoud;
- uitvoerbaar met beperkte administratieve lasten.

Brim-subsidie

Het onderzoek naar de effectiviteit van het Brim moet o.a. antwoord geven op de vraag of, door gebruik te maken van het Brim, in de toekomst grootschalige restauraties worden voorkomen. Uit de brainstormsessie komt naar voren dat dit niet bij iedereen de verwachting is. Na verloop van tijd moeten er toch weer grotere uitgaven worden gedaan, bijvoorbeeld voor het vervangen van een leien dakbedekking inclusief alle aansluitingen. Regulier onderhoud voorkomt wel gevolgschade en in die zin zullen de totale instandhoudingskosten van een gebouw lager zijn dan wanneer structureel onderhoud achterwege blijft, maar onderhoud voorkomt niet dat op enig moment een grotere ingreep en dus grotere investering nodig is.
Onderstaande grafiek geeft schematisch het uitgavenpatroon weer van de instandhouding van een gebouw. Na verloop van tijd nemen de uitgaven toe omdat delen aan het einde van hun levenscyclus zijn en moeten worden vervangen.

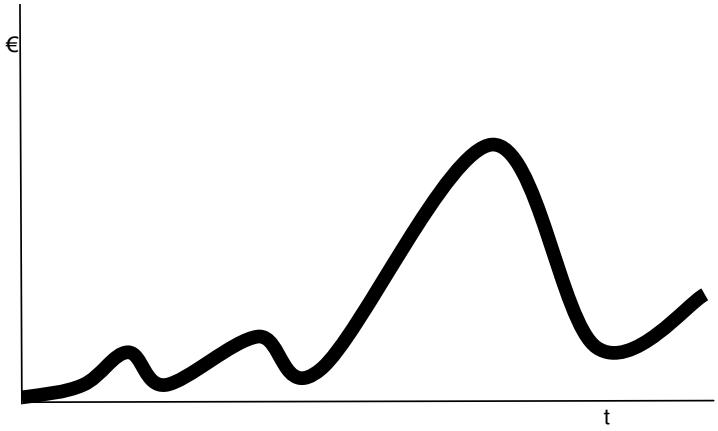

Er is dus sprake van een discontinu uitgavenpatroon.
Door de maximaal subsidiabele kosten op te hogen kan deze discontinuïteit (in enige mate) worden ondervangen. Echter de kans is dan groot dat indieners gaan majoreren. Er wordt daarom voor gepleit om naast de subsidie voor onderhoud een mogelijkheid voor subsidie voor restauratie te houden waar een beroep op kan worden gedaan voor de grotere uitgaven.

Maar het kan ook anders.
Voor het uitwerken van een alternatief kan onderscheid worden gemaakt tussen eigenaren van één of een beperkt aantal monumenten en eigenaren met een groot aantal monumenten. De discontinuïteit in uitgaven wordt het sterkst gevoeld door de eerste categorie. Voor de andere categorie geldt dit veel minder, hier is sprake van een veel gelijkmatiger uitgavenpatroon.

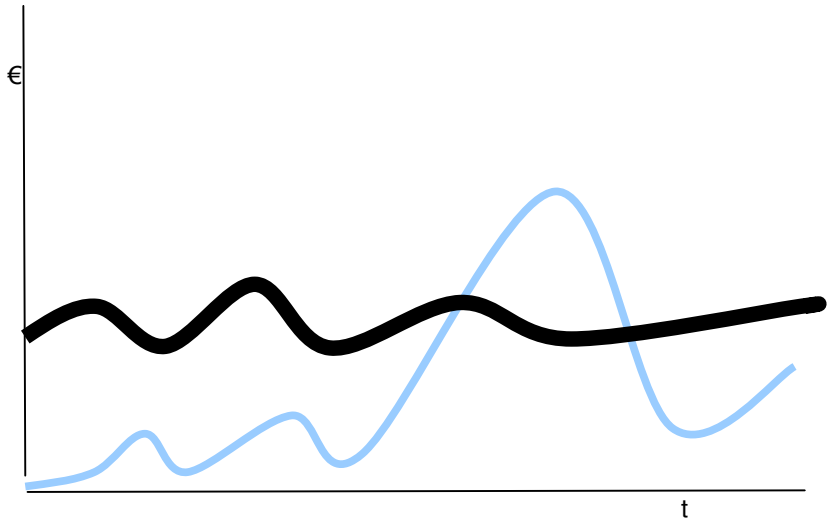

Over de levensduur van een gebouw moet jaarlijks gemiddeld 1% van de vervangingswaarde worden geïnvesteerd in regulier (kort cyclisch) onderhoud en jaarlijks gemiddeld 1% in groot (lang cyclisch) onderhoud/vervanging.
In een nieuw stelsel komen eigenaren van één of een gering aantal monumenten in aanmerking voor een jaarlijkse subsidie voor regulier onderhoud, gebaseerd op de gemiddelde jaarlijkse uitgave van 1% van de vervangingswaarde. Diezelfde eigenaren komen in aanmerking voor subsidie voor (incidentele) groot onderhoud/vervanging onder de voorwaarde dat zij jaarlijks een minimum bedrag reserveren op een account bij bijvoorbeeld het Nationaal Restauratiefonds.
Voordeel:

- er wordt maatwerk geleverd;
- deze werkwijze biedt eigenaren zekerheid over het verkrijgen van financiële ondersteuning;
- er is een prikkel ingebouwd om eigenaren te laten reserveren voor toekomstige investeringen.

Voor AOM's (professionele, 'toegelaten') instellingen kan een andere werkwijze worden overwogen, in aanmerking nemende dat de discontinuïteit in uitgaven veel minder is.
Zij krijgen subsidie gebaseerd op 2% van de vervangingwaarde van hun bezit. Als er op enig moment meer geld nodig is dan beschikbaar, dan kan een laagrentende lening worden aangetrokken bij het Nationaal Restauratiefonds.

Beschikbare middelen
In boven omschreven stelsel worden instandhoudingssubsidie en restauratiesubsidie samengevoegd.
Onderzocht moet worden of de beschikbare budgetten voldoende zijn om in de toekomst een loterij te voorkomen. Zo niet, dan zal binnen het stelsel gezocht moeten worden naar een verdere optimalisering van de inzet van middelen of zullen additionele fondsen moeten worden gevonden.

Enkele suggesties:
- nagaan welke categorieën/ eigenaren voldoende bediend zouden kunnen worden met een laagrentende lening;
- aanscherpen criteria: bijv. striktere voorwaarden stellen t.a.v. het gebruik, exploitatie, maatschappelijke meerwaarde, etc;
- afspraken maken met provincies om structureel gelden te matchen;
- verlagen van de subsidiepercentages voor grote ingrepen, deze komen minder vaak voor en lenen zich dus meer voor ad-hoc verwerving van aanvullende fondsen door de monumenteigenaar;
- stimuleren dat AOM's voldoende omvang krijgen om de discontinuïteit in investeringen te verminderen en de professionaliteit te verhogen.

Fiscale aftrek

Eigenaren die in aanmerking komen voor fiscale aftrek kunnen dat eerst doen als de totale investering in enig jaar meer bedraagt dan 0,75% van de WOZ waarde. Het gevolg is dat men ingrepen uitstelt, met als neveneffect dat de totale kosten oplopen ten gevolge van vervolgschade. Hoewel eigenaren veel gebruik maken van deze fiscale faciliteit, is er feitelijk sprake van een verkeerde prikkel.
Stel we draaien de zaak om: iedere eigenaar mag jaarlijks 2% van de WOZ-waarde aftrekken van zijn inkomen. Voorwaarde is dat de belastingteruggave bij het Nationaal Restauratiefonds wordt gereserveerd voor toekomstige uitgaven voor onderhoud en herstel. Dit geeft tevens het recht op een laagrentende lening als de besparingen onvoldoende zijn om een uitgave te dekken. Bij verkoop van het monument gaat de opgebouwde reserve over naar de koper (vergelijk onderhoudsfonds VVE).
Wat de consequenties zijn voor de belastinginkomsten zal moeten worden doorgerekend. Tegenover de hogere belastingteruggave staat het vervallen van de aftrek boven 0,75% van de WOZ-waarde (er wordt een plafond ingesteld) en een afnemend beroep op de Restauratiefonds-hypotheek en dus een lagere renteaftrekpost.

3.7 BRIM RESTAURATIEFONDS-HYPOTHEEK

De vraag luidt: "wordt de hoofddoelstelling van de Restauratiefonds-hypotheek bereikt?" Met andere woorden, stimuleert de Brim-Restauratiefonds-hypotheek de eigenaren tot het (laten) uitvoeren van gedeeltelijk herstel en restauraties?

Enquêteresultaten

Van de eigenaren die een Brim-aanvraag hebben ingediend (353 respondenten) heeft 25% een Restauratiefonds-hypotheek aangevraagd en gekregen. Er zijn, in tegenstelling tot Brim-subsidie, geen aanvragen afgewezen. Van de 55 respondenten die in aanmerking kunnen komen voor een Restauratiefonds-hypotheek, maar geen aanvraag hebben ingediend, geeft 27% te kennen niet te willen lenen voor onderhoud en restauratie, 22% geeft als reden dat men de regeling onvoldoende kent.[4] Andere redenen die worden genoemd voor het niet indienen van een aanvraag zijn onder meer:
- complexiteit regeling;
- inspanning voor aanvraag;

[4] Opmerking: en blijkbaar ook geen of onvoldoende aanleiding heeft om zich in de materie te verdiepen.

- al gestart met restauratie;
- kosten indiening.

Zoals te verwachten zijn het vooral eigenaren van woonhuizen die een beroep doen op de Restauratiefonds-hypotheek. In 10% van de gevallen is een Restauratiefonds-hypotheek verstrekt aan eigenaren van de categorie 'overige monumenten'.

Resultaten brainstormsessies
Deze vraag is in de brainstormsessies niet aan de orde gekomen. De professionele beheerorganisaties maken alle gebruik van de mogelijkheid om subsidie aan te vragen en dat sluit een Restauratiefonds-hypotheek uit. De verwachting is dat door de onzekerheid rond het verkrijgen van subsidie, partijen meer en meer gaan kiezen voor een laagrentende lening. Bij de deelnemers aan de brainstormsessies is dat nog niet aan de orde.

Resultaten literatuur
De ontwikkeling van het totale bedrag dat jaarlijks door het Restauratiefonds aan laagrentende leningen wordt verstrekt, heeft een min of meer stabiel verloop. De gemiddelde omvang van deze leningen schommelt rond de € 98.000,00. Onderstaande, op cijfers van het Nationaal Restauratiefonds gebaseerde, tabel geeft de ontwikkeling in de periode 2006 t/m 2010 weer.

jaar	**totaal geleend bedrag (* miljoen euro)**	**gemiddeld bedrag per lening (*1.000 euro)**
2006	35,4	96,6
2007	32,8	106,2
2008	38,4	96,8
2009	37,0	98,4
2010	31,5	96,9

Tabel 4: leningen bij Nationaal Restauratiefonds

Onderzoek van het Nationaal Restauratiefonds toont aan dat de eigenaren gemiddeld 3,5 maal het leningsbedrag investeren.

Conclusie
Gezien de gemiddelde omvang van de Restauratiefonds-hypotheek en de multiplier van 3,5 kan worden geconcludeerd dat dit instrument leidt tot aanzienlijke investering in instandhouding.

3.8 EIGENAREN: HUN MOTIVATIE EN DE VERSCHILLEN TUSSEN EIGENAREN

De vraag luidt: "hoe gaan de verschillende soorten eigenaren om met de financiële instrumenten van het Rijk? Is het mogelijk eigenaren te sturen in hun wijze van onderhoud plegen?"

Hier van afgeleide deelvragen zijn:

- wordt de achterliggende filosofie van het Brim (te weten: onderhoud plus kleine restauraties op een planmatige wijze, met als doel grote, dure restauraties zoveel mogelijk te voorkomen) inderdaad door eigenaren opgepakt?
- heeft het Brim geleid tot een attitudeverandering bij eigenaren?
- wat is daarvan het effect op de technische staat van het monument?
- eigenaren kunnen gebruik maken van fiscale aftrek en de Restauratiefonds-hypotheek. In welke mate wordt er gebruik gemaakt van de combinatie fiscale aftrek en Restauratiefonds-hypotheek?
- stimuleert de Restauratiefonds-hypotheek (al dan niet in combinatie met de fiscale aftrek) op eenzelfde manier de planmatige instandhouding?
- in hoeverre is het subsidie-instrument geschikt om eigenaren te sturen in de wijze waarop hij onderhoud of restauraties pleegt?

Enquêteresultaten

Ruim 70% van de ontvangers van Brim-subsidie is van mening dat het Brim heeft bijgedragen aan het voorkomen van grootschalige restauratiewerkzaamheden.
Iets meer dan de helft geeft aan sinds de uitvoering van het Brim daadwerkelijk planmatiger onderhoud uit te voeren. Hierbij past de aantekening dat een deel van de subsidieontvangers ook al in het verleden planmatig onderhoud uitvoerde. Voor meer dan de helft van de kerken bijvoorbeeld is in het verleden een Brom-subsidie verkregen.
Van de respondenten die geen gebruik hebben gemaakt van het Brim komt 70% in aanmerking voor fiscale aftrek. Van die groep heeft 53% ook daadwerkelijk gebruik gemaakt van fiscale aftrek om onderhoud aan hun monument te financieren.
Van de ontvangers van een Restauratiefonds-hypotheek geeft slechts 4% aan geen gebruik te maken van fiscale aftrek. Van de subsidieontvangers blijkt 30% ook gebruik te (kunnen) maken van fiscale aftrek.

Er blijkt geen relatie te zijn tussen het wel of niet gebruik maken van het Brim en de periode dat men eigenaar is. Van de respondenten die een beroep hebben gedaan op het Brim is 75% al meer dan 10 jaar eigenaar. Bij de niet-Brimmers ligt dit percentage op 71%.

Resultaten brainstormsessies

De organisaties die de deelnemers aan de brainstormsessies vertegenwoordigden, zijn sterk afhankelijk van subsidie voor instandhouding van hun monumenten. Een deel van deze organisaties is opgericht om monumenten in stand te houden door ze te exploiteren en beheren. De inkomsten zijn niet voldoende om de instandhouding volledig te kunnen financieren. De organisaties geven aan dat zij ook voor introductie van de Brim-regeling al zoveel mogelijk planmatig onderhoud pleegden. Het Brim maakt dat wel beter mogelijk, met name door:

– de continuïteit gedurende zes jaar,
–de flexibiliteit binnen deze periode en
–de mogelijkheid om voor de voorraad een gecombineerde aanvraag te kunnen indienen, wat helpt om de discontinuïteit in de uitgaven te verminderen.

In die zin helpt het Brim om achterstanden in te lopen. Dat de subsidie onzeker is en daadwerkelijk aanvragen worden afgewezen, doet volgens de organisaties sterk afbreuk aan de effectiviteit van de regeling.

De professionele organisaties herkennen dat bij kleinere beheerorganisaties de mogelijkheid van meerjarige subsidie wel al heeft geleid tot een beter zicht op de instandhoudingsbehoefte over een langere periode en een sterker besef dat hier planmatig op gestuurd moet worden.

De eigenaren van groene monumenten (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, eigenaren van landgoederen en buitenplaatsen) vragen aandacht voor het feit dat het uitblijven van subsidie de cultuurhistorische waarden direct bedreigt. Groenonderhoud kan niet 'in de wacht' gezet worden. Groene monumenten zijn niet 'in één keer'gemaakt, maar worden juist gevormd door constant beheer in de tijd. Het gewenste eindresultaat ontstaat vaak pas na vele jaren. In feite zijn het de tijd en de natuur die bouwen. Zodra het beheer losgelaten wordt, ontstaat het gevaar van instorten en dusdanig vergroeien dat het niet meer hersteld of gerestaureerd kan worden en weer helemaal opnieuw begonnen moet worden. Het kan tientallen jaren duren om weer terug te komen op het punt waar het gebrekkige beheer intrad. Voorbeelden van kwetsbare elementen zijn berceaus, monumentale bomen, monumentale lanen (vaak veel strakker in vorm dan gewone lanen), leifruit en delicate hagen.

De grote institutionele groenbeheerders hadden voorheen zekerheid over de beheerbudgetten die ze jaarlijks kregen. Voor de buitenplaatsen was er de zekerheid van bijdragen uit de gecombineerde regeling van LNV en OCW. Die zekerheid is er niet meer. De groene monumenten doen, net als de andere monumenten, mee in de generieke procedure. De toevoeging aan het Brim-budget vanwege de intrede van groene monumenten is niet veel minder of meer dan voorheen beschikbaar was, maar ook in deze categorie worden veel aanvragen niet gehonoreerd. De groenbeherende organisaties die deelnamen aan de brainstormsessies pleiten daarom voor een afzonderlijk groenbudget naar analogie van het budget voor instandhouding van archeologische monumenten.

Resultaten literatuur
Uit onderzoek van PwC (2009) naar het gebruik van de fiscale regeling monumentenzorg blijkt dat jaarlijks ca. 1 op de 5 monumenteneigenaren, die daarvoor in aanmerking komen, ook daadwerkelijk van de regeling gebruik maakt. De regeling is volgens PwC bij het overgrote deel van de doelgroep bekend. De helft van de monumenteneigenaren zou geen of minder onderhoud uitvoeren als zij geen gebruik konden maken van de regeling.

Conclusie
De monumenteneigenaren onderschrijven de filosofie van het Brim en handelen er ook naar. Zowel uit de enquête als de brainstormsessies kan worden geconcludeerd, dat men meer planmatig te werk gaat en dat er dus sprake is van een attitudeverandering.
Over de effecten op de technische staat valt weinig te zeggen, dat zou gemeten moeten worden.
Er wordt ruim gebruik gemaakt van de fiscale faciliteit, zeker door de eigenaren die ook een Restauratiefonds-hypotheek ontvangen.
De Restauratiefonds-hypotheek leidt tot substantiële investeringen in instandhouding maar is vanuit zijn aard (langlopende lening) geen instrument om planmatig onderhoud te stimuleren.

Er gaat een sterk sturend effect uit van subsidieregelingen. Dat kan negatief zijn (men wacht met iets te doen totdat men subsidie ontvangt) of positief (uitlokken eigenaren tot planmatige instandhouding). De positieve effecten vormen (nog) de boventoon, maar dit dreigt om te slaan in een negatief effect vanwege de huidige onzekerheid (opschorten investeringen en weer oplopen van de kwaliteitsachterstand).

3.9 BRIM-SUBSIDIE, VOORWAARDE?

De vraag luidt: "in hoeverre is het uitvoeren van planmatig onderhoud afhankelijk van de toekenning van Brim-subsidie?

Enquêteresultaten

Onderstaande tabel geeft de technische staat weer volgens opgave van de respondenten, dat wil zeggen in de beleving van de eigenaren. Er is onderscheid gemaakt tussen Brimmers en niet-Brimmers.

technische staat	Brim	
	ja	nee
goed	47	52
redelijk	33	28
matig	15	13
slecht	4	4
onbekend	1	2
	100	100

Tabel 5: technische staat monument volgens eigenaren

Kerkgenootschappen schatten de technische staat van hun monument lager in dan de overige eigenaren. Slechts 67% wordt door hen als goed of redelijk aangemerkt. Dit strookt niet met de resultaten van ander onderzoek. Uit zowel het onderzoek van PRC (2006) als uit de Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed 2010 (RCE) komt een aanmerkelijker positiever beeld van de technische staat van de kerken.

technische staat	eigenaar		
	particulier	kerkgenootschap	overig
goed	56	35	47
redelijk	31	32	31
matig	10	27	15
slecht	2	6	6
onbekend	2	0	2
	100	100	100

Tabel 6: technische staat naar eigendomscategorie

Resultaten brainstormsessies

Binnen het professionele veld bestaat het beeld dat de gemiddelde onderhoudstoestand, bijvoorbeeld bij molens en kerken, erop vooruitgegaan is doordat eigenaren planmatiger zijn gaan denken en werken. Tegelijk maakt men zich zorgen om situaties waarbij men het zonder subsidie moet doen omdat de aanvraag wordt afgewezen. Zonder de instandhoudingssubsidie ontbreekt het aan voldoende middelen om het noodzakelijke onderhoud te plegen.

Resultaten literatuur

De in dit onderzoek verzamelde opinie van eigenaren over de technische staat van hun monument kan worden afgezet tegen het resultaat van eerder uitgevoerde onderzoeken. In 2008 en in 2009 is, op basis van gegevens van de Monumentenwacht, onderzoek gedaan naar de bouwkundige conditie van rijksmonumenten. De resultaten hiervan zijn gepubliceerd in de "Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed 2009 resp. 2010". Opgemerkt kan worden dat er, tussen beide peiljaren, geen significante verschillen in de conditie van de monumenten zijn waargenomen. Jammer genoeg kon m.b.t. de bouwkundige conditie geen onderscheid worden gemaakt tussen "Brimmers " en "Niet-Brimmers". Dit komt naar verwachting in de Monitor 2011 aan de orde.
Voorts is in het kader van een Brim-evaluatie in de provincie Limburg (2010) eveneens aan eigenaren gevraagd de technische staat te beschrijven. Uit onderstaande tabel kan worden opgemaakt dat eigenaren kennelijk eerder geneigd zijn de conditie van hun monument als goed te beoordelen dan de inspecteurs van de Monumentenwacht dat doen.

technische staat	**Monitor 2009**	**Monitor 2010**	**Limburg 2010**
Goed	33	32	53
Redelijk	48	49	32
Matig	15	15	9
Slecht	4	5	6
	100	100	100

Tabel 7: technische staat volgens Erfgoedmonitor en Brim evaluatie provincie Limburg

Conclusie

Op grond van het eigen oordeel van de monumenteneigenaren over de technische kwaliteit zou moeten worden geconstateerd dat er weinig verschil is tussen de Brimmers en niet-Brimmers. Hierbij moet worden opgemerkt dat de niet-Brimmers ook aangeven de afgelopen 5 jaar daadwerkelijk te hebben geïnvesteerd in instandhouding.
De conclusie dat het zonder instandhoudingssubsidie dus ook wel goed komt met het monumentenbestand zou echter te kort door de bocht zijn.
De niet-Brimmers blijken in meerderheid gebruik te maken van de fiscale aftrekmogelijkheid. De Brimmers bestaan voornamelijk uit eigenaren die investeringen niet fiscaal kunnen compenseren en zonder subsidie de investering in noodzakelijk onderhoud niet kunnen opbrengen.

3.10 GEMEENTEN

De vraag luidt: "in welke mate en op welke wijze maken gemeenten gebruik van de mogelijkheid van een instandhoudingssubsidie? Wat is de rol van de gemeenten (als eigenaar en/of beheerder van Rijksmonumenten)? "

Enquêteresultaten

Slechts 2% van de respondenten behoort tot de eigenaarscategorie lagere overheid. Dit is een te gering aantal om harde conclusies te verbinden aan de resultaten. Wel valt op dat 90% van deze groep aangeeft geen beroep te hebben gedaan op het Brim.

Resultaten brainstormsessies

De vertegenwoordigers van gemeenten die aan de brainstormsessies hebben deelgenomen, bevestigen het beeld dat gemeenten relatief weinig gebruik maken van de mogelijkheid van instandhoudingssubsidie. Gemeenten kunnen 30% subsidie krijgen[5]. De verklaring is dat de te verkrijgen subsidie onvoldoende opweegt tegen het werk en geld dat moet worden geïnvesteerd in de voorbereiding van de aanvraag, zeker nu toekenning ook nog onzeker is. De RCE en het Nationaal Restauratiefonds herkennen dit vanuit hun contacten met gemeenten. Overigens is het beeld ook dat bij gemeenten vaak niet de kennis en capaciteit aanwezig is, om een aanvraag conform de daaraan gestelde eisen goed voor te bereiden, te meer omdat de monumenten die nog in bezit van gemeenten zijn, veelal grote en instandhoudings-gevoelige objecten en complexen betreffen. Doordat gemeenten hiervoor externe bureaus moeten inschakelen, hangt er een extra prijskaartje aan.
In de bijeenkomsten kwam naar voren dat in de kring van gemeenten met monumentaal bezit wordt onderzocht of een AOM-status mogelijk zou zijn voor gemeenten c.q. onder welke voorwaarden men voor de gemeentelijke voorraad monumenten voor de voor de AOM's geldende subsidiepercentages in aanmerking zou kunnen komen.

Conclusie

Het onderzoek bevestigt het beeld dat gemeenten relatief weinig gebruik maken van instandhoudingssubsidie. De verklaring is dat, in relatie tot het bescheidener subsidiepercentage van 30% en de huidige onzekerheid, verhoudingsgewijs teveel tijd en geld in de aanvraag gestopt moet worden. Doordat in veel gemeenten (waar de monumenten veelal in beheer zijn bij vastgoedafdelingen) te weinig capaciteit en specifieke kennis voor handen is, moet uitgeweken worden naar externe bureaus, wat de voorinvestering extra hoog maakt.

[5] Het percentage van 30% is bij het ontwerp van het Brim bepaald. Omdat onderhoudsubsidie van Rijk aan gemeenten niet mogelijk was, maar restauratiesubsidie wel, is voor de instandhoudingsubsidie een gewogen percentage gekozen dat tussen de gangbare onderhoud- c.q. restauratiesubsidie in zit.

HOOFDSTUK 4 Algemene conclusie en aanbevelingen

4.1 ALGEMENE CONCLUSIE

Uit het onderzoek komt naar voren dat de monumenteneigenaren over de hele linie de grondgedachte van de Brim-regeling onderschrijven. Voor het uitgangspunt dat investeren in planmatig onderhoud achterstallig onderhoud vermindert en veel kostbaar restauratiewerk voorkomt, is veel draagvlak. Tegelijk is men van mening dat restauratie in de toekomst nooit helemaal voorkomen kan worden. Er zal altijd aanleiding blijven om ingrijpende restauratiewerkzaamheden uit te voeren omdat de levensduur van gebouwdelen, constructies en materialen grenzen kent.

Het huidige systeem met een mix van instrumenten wordt hoog gewaardeerd. Fiscale aftrek met de mogelijkheid van laagrentende leningen bedient een grote groep eigenaren. Voor de situaties waarin fiscale aftrek van instandhouding van monumenten niet aan de orde is, of onvoldoende soelaas biedt, is en blijft subsidie een onmisbaar instrument. Planmatig onderhoud moet centraal staan, maar de mogelijkheid van incidentele restauratiesubsidie kan niet gemist worden.

De filosofie van het Brim wordt dus gedragen, en waar instandhoudingssubsidie verleend wordt, blijkt het ook te werken. In de praktijk is, volgens de professionals, de gemiddelde onderhoudstoestand door de werking van het Brim ook vooruit gegaan. Als sterke punten van de regeling komen vooral naar voren de stimulerende werking op planmatig onderhoud, de vermindering van de discontinuïteit in de investeringen en de zekerheid voor een periode van zes jaar. Dat is in het bijzonder van belang voor professionele beheerorganisaties, omdat het helpt bij continuïteit in de bedrijfsvoering. Voor de zgn. AOM's geeft de mogelijkheid voor een gecombineerde aanvraag voor (een deel van) hun bezit ruimte voor flexibiliteit en het verminderen van pieken en dalen.
De hoogte van subsidiepercentages lijkt over het algemeen wel afdoende, maar er is een categorie grote en zeer onderhoudsintensieve gebouwen, zoals een aantal grote binnenstadskerken, kastelen en vestingswerken, waarbij dat bij lange na niet het geval is.

Ondanks deze positieve waardering voor de regeling op zich, wordt de effectiviteit in de praktijk ernstig belemmerd door een aantal omstandigheden. De belangrijkste daarvan is het feit dat, na de eerste jaren van ondervraag, vanaf 2010 een sterke overvraag is ontstaan naar subsidie. Dat leidde in 2011 tot de situatie dat van de 2.329 aanvragen slechts 477 gehonoreerd konden worden, ongeveer een vijfde dus. De selectie gebeurt zonder nadere inhoudelijke of beleidsmatige criteria, er wordt gesproken over de 'loterij'. De aanvraag zelf

wordt ervaren als arbeidsintensief en dus duur. In combinatie met de grote kans op afwijzing wordt dat bij velen als frustrerend ervaren.

De vraag of er werkelijk te weinig geld is voor instandhouding van monumenten is moeilijk te beantwoorden. In 2005 en 2006 zijn prognoses opgesteld door RdMz, NRF en PRC, waaruit bleek dat het thans beschikbare bedrag voldoende zou moeten zijn om de panden, die in redelijke tot goede staat verkeren, te bedienen. Hierbij is echter een aantal aannames gehanteerd, waar thans vraagtekens bij gezet kunnen worden. Uit gegevens van de RCE blijkt dat de participatiegraad beduidend hoger ligt dan destijds gedacht, in ieder geval bij molens en kerken. Met andere woorden: het succes van de regeling is groter dan vermoed werd. Ook zijn later de maximaal subsidiabele kosten verhoogd (voor kerken zelfs (tijdelijk) naar € 700.000,00). Bovendien blijkt dat ook monumenten die niet in redelijke of goede staat verkeren, meedoen, en dat betekent dat er ook restauratiewerkzaamheden gesubsidieerd worden vanuit de reguliere instandhoudingsregeling. Hoe dan ook, op dit moment is er sprake van schaarste en dat zal de komende jaren zeker nog het geval zijn. Voor de Restauratiefonds-hypotheek geldt dat niet.

Naast de kritiek op de 'loterij' kwamen in het onderzoek ook veel negatieve reacties naar voren op de hoeveelheid werk die een subsidie-aanvraag met zich meebrengt en op het feit dat er zoveel toetsing 'aan de voorkant' plaatsvindt. De professionele organisaties zijn van mening dat ze meer vertrouwen verdienen van het Rijk en dat volstaan kan worden met een lichte controle vooraf in combinatie met verantwoording achteraf. De arbeidsintensieve toetsing en afhandeling van de aanvragen leidt, in relatie tot het grote aandeel afwijzingen, ook bij de RCE tot frustratie. Dit is aanleiding om te onderzoeken of er heldere criteria kunnen worden vastgesteld aan de hand waarvan aan de voorkant een selectie kan plaatsvinden. In het beoogde spoor 2-onderzoek zal dit nader belicht moeten worden.

Het Brim is in principe een prima regeling, waarmee het beoogde doel kan worden bereikt. De effectiviteit wordt momenteel sterk ondermijnd doordat slechts een deel van de aanvragen kan worden gehonoreerd. Immers, bij de introductie van het Brim was een expliciete doelstelling dat zoveel mogelijk objecten bediend zouden moeten worden.
Op de korte termijn moet de wijze van verdelen van de blijkbaar schaarse middelen anders, om te voorkomen dat er onherstelbare schade ontstaat. De monumenteneigenaren worden ernstig belemmerd in hun planmatige onderhoud. Op termijn zal de regeling dusdanig moeten worden aangepast, zodat er geen monumenten tussen wal en schip vallen, en zekerheid kan worden geboden op de langere termijn. Er wordt een grote mate van werk- en administratieve druk ervaren bij het aanvragen van Brim-subsidie. De professionele beheerorganisaties vinden dat het Rijk meer vertrouwen moet hebben in de wijze waarop de middelen besteed worden en zou moeten volstaan met verantwoording achteraf.

4.2 AANBEVELINGEN

De aanbevelingen die wij verbinden aan de resultaten van dit onderzoek hebben deels betrekking op mogelijkheden om binnen de contouren van de huidige Brim-regeling tot verbetering van de effectiviteit te komen. Voor een ander deel wijzen ze op mogelijkheden om op termijn tot een meer fundamentele herziening van het subsidiestelsel te komen. Deze

laatste aanbevelingen hebben het karakter van ankerpunten en kunnen input zijn voor de herziening van de regeling die is voorzien voor 2013.

Aanbevelingen korte termijn

Ten aanzien van de effectiviteit van de Brim-regeling bevelen wij het volgende aan:

- houd het huidige stelsel aan met de bestaande mix van instrumenten: fiscale aftrek, laagrentende lening, instandhoudingssubsidie en restauratiesubsidie;
- zorg dat zoveel mogelijk monumenten die daarvan afhankelijk zijn, ook daadwerkelijk subsidie krijgen voor planmatig onderhoud. In dat kader zou kunnen worden overwogen om meer monumenten, die in principe ook bediend kunnen worden met fiscale faciliteiten en laagrentende leningen, uit te sluiten van subsidie en om het instrument laagrentende lening nog aantrekkelijker te maken door het maximale leenbedrag te verhogen;
- onderzoek mogelijkheden om het aanvragen van subsidie te vereenvoudigen (het voorgenomen spoor-2-onderzoek biedt daartoe mogelijkheden).

Suggesties om ruimte te vinden binnen het huidige budget, zodat zoveel mogelijk monumenten bediend kunnen worden, zijn:

- omlaag brengen van de maximaal subsidiabele kosten in combinatie met alleen sobere en doelmatige instandhoudingprogramma's:
- eigenaren die reeds Brim-subsidie hebben ontvangen, bij hernieuwde subsidie-aanvraag voor 1 jaar uitsluiten van subsidie (periodieke onthouding);
- zo nodig prioriteit leggen bij monumenten met een maatschappelijke c.q. onrendabele functie;
- zo nodig, wanneer het niet anders kan, naar beneden bijstellen van subsidiepercentages (liever wat minder geld, als maar zeker is dat het komt).

Aanbevelingen langere termijn

Wij bevelen aan om bij een fundamentele herziening van de regeling in ieder geval de volgende ankerpunten te hanteren:

- de regeling moet zekerheid bieden op een langere termijn;
- er is meer maatwerk gewenst, zodat de financiële ondersteuning per categorie monument en per type eigenaar is afgestemd op de daadwerkelijke behoefte;
- gestreefd moet worden naar matching van de rijkssubsidie met subsidie van provincie en/of gemeente en eventuele andere aanvullende mogelijkheden, bijvoorbeeld fondsen;
- voor zeer onderhoudsintensieve, bijzonder kostbare, onrendabele grote monumenten is een apart centraal regime nodig;
- voor wat betreft kerken met (dreigende) leegstand moet daarbij niet alleen gekeken worden naar instandhouding, maar ook naar (her)bestemming en exploitatie;
- de regeling moet maximaal inzetten op de eigen verantwoordelijkheid van de eigenaren. De subsidie moet werken als een premie voor ondernemend gedrag van de eigenaar;
- de regeling gaat uit van vertrouwen in eigenaren die kunnen aantonen dat de besteding van de beschikbare middelen in goede handen is. Waar dat kan, wordt volstaan met verantwoording achteraf;
- de effectiviteit van de regeling is gebaat bij professionele beheersituaties. Dat kan worden bevorderd door:

  - het stellen van kwaliteitseisen door het Rijk;
  - te stimuleren dat meer monumenten in beheer komen bij professionele organisaties (AOM's);
  - te stimuleren dat de kennis en deskundigheid van professionele beheerorganisaties meer ten dienste worden gesteld van kleinere stichtingen en verenigingen, waarbij het lokale draagvlak in stand blijft;
  - te stimuleren dat gemeenten met monumentenbezit (blijven) investeren in de vereiste capaciteit en specifieke deskundigheid.
- De regeling moet zo eenvoudig mogelijk zijn, zodat de administratieve last zo beperkt mogelijk wordt gehouden;
- De effectiviteit van de regeling is sterk gebaat bij de bekendheid ervan en de kennis erover. De loketfunctie van de gemeenten is daarvoor van essentieel belang.

Literatuurlijst
BIJLAGE 1

Evaluatierapport: Brim in de Provincie Limburg (Universiteit van Maastricht, juni 2010)

Gemeenten MoMo-proof (AEF, 2010)

Evaluatie Brim (BMC, 2008)

Investeren in Monumenten 2007 (NRF)

Investeren in Monumenten 2010 (NRF)

Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed 2009 (RCE, 2009),

Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed 2010 (RCE, 2011)

Onderzoek onder monumenteigenaren in het kader van het project Modernisering Monumentenzorg (Intomart GfK, nov. 2008)

Deelnemers brainstormsessies

BIJLAGE 2

Deelnemers brainstormsessies erfgoedveld 19, 25 en 26 mei

Voorzitter	Ben Verfürden, Hylkema Consultants
Onderzoeksteam	Alle Elbers/Willem de Graaff, PRC (thans ARCADIS), Jan van Zelst/Katheleine Koornstra, Hylkema Consultants
Pieter Baars	Nationaal Restauratiefonds
Maichel Bessems	SATIJNplus Architecten
Jur Bekooy	Stichting Oude Groninger Kerken
Arno Boon	BOEi
Jaap Broekhuizen	CIO-K
Michiel van der Burght	Stadsherstel Amsterdam
Chris Dieke	Gemeente Delft
Afke Draijer	Monumentenwacht Friesland/Drenthe-/Overijssel/Flevoland
Peter Duijkers	Gemeente Den Bosch
Leo Endedijk	Vereniging De Hollandsche Molen
Afke Fennema	Stichting PHB
Luuk Hageman	Van Alckmaer voor Wonen/Aedes-netwerk corporaties
Harm Haitsma	Steunpunt Monumentenzorg Friesland
Barend Hogendorp	Monumentenwacht Noord-Holland/Bouwadvies Noord-Holland
Jouke Jongsma	Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Friesland
Hero Klinker	Provincie Overijssel
Herman Sangers	Provincie Zuid-Holland
Marcel van Santen	Stichting Oude Groninger Kerken
John Smits	Staatsbosbeheer
Elian van Swieten	SLS Wonen
René Theunissen	Provincie Limburg
Menno Tillema	Stichting Gelderse Kastelen/Stichting Gelders Landschap
An van Veen	Staatsbosbeheer
Arne Vellinga	Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Friesland
Piet Verhoeven	Landelijk Hofjesberaad
Paul Vesters	Utrechts Landschap/Utrechtse Molens/Kasteel Loenersloot

Deelnemers brainstormsessie RCE/Nationaal Restauratiefonds 31 mei 2011

Voorzitter	Ben Verfürden, Hylkema Consultants
Onderzoeksteam	Alle Elbers, PRC (thans ARCADIS), Jan van Zelst, Hylkema Consultants
Pieter Baars	Nationaal Restauratiefonds
Kamal Addouti	RCE
Guido Boogers	RCE
Remco Janssen	RCE
Remco Laverman	RCE
Antoinette Lecoultre	RCE
Gert-Jan Luijendijk	RCE
Gerard Troost	RCE
Harmanna Visser	RCE

Vragenlijst internet enquête

BIJLAGE 3

Bureau voor online onderzoek

Overzicht vragenlijst (Word-vriendelijke versie)

Terug naar web-versie

U kunt de gewenste vragen selecteren en naar Word kopiëren.

"Evaluatie BRIM"

1 **PERSOONLIJKE SITUATIE**

Open vraag (klein)

Het rijksmonumentennummer van mijn monument is:

nieuwe pagina

2

PERSOONLIJKE SITUATIE

Multi-level vraag

Onder welke categorie valt uw monument?

Minimaal aantal vinkjes: 1

- ○ woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie
  - ○ woonhuizen
  - ○ boerderijen zonder agrarische functie
- ○ kerkgebouwen
- ○ kastelen en landhuizen
- ○ molens en gemalen
- ○ overige monumenten
  - ○ openbare gebouwen
  - ○ verdedigingswerken
  - ○ kerkelijke onderdelen/objecten [>> 4. **PERSOONLIJKE SITUA...**]
  - ○ delen van gebouwen/woonhuizen [>> 4. **PERSOONLIJKE SITUA...**]
  - ○ liefdadige instellingen/hofjes
  - ○ boerderijen met agrarische functie
  - ○ weg- en waterwerken [>> 4. **PERSOONLIJKE SITUA...**]
  - ○ horeca instellingen
  - ○ losse objecten [>> 4. **PERSOONLIJKE SITUA...**]
  - ○ anders, namelijk Vp

nieuwe pagina

3

PERSOONLIJKE SITUATIE

Vraag
(single response)

Heeft uw monument op dit moment een woonfunctie?

- ○ ja, alleen woonfunctie
- ○ ja, samen met een andere functie
- ○ nee

nieuwe pagina

4

PERSOONLIJKE SITUATIE

Vraag
(single response)

Ik ben een:

- ○ particulier
- ○ aangewezen organisatie voor monumentenbehoud (AOM)
- ○ bedrijf, onderneming
- ○ stichting, niet zijnde een AOM
- ○ kerkgenootschap
- ○ corporatie
- ○ gemeente, provincie, waterschap
- ○ anders, namelijk Vp

nieuwe pagina

5

PERSOONLIJKE SITUATIE

Vraag
(single response)

Hoe lang bent u reeds eigenaar van dit rijksmonument?

- ○ korter dan 2 jaar
- ○ 2 tot 5 jaar
- ○ 6 tot 10 jaar
- ○ langer dan 10 jaar

nieuwe pagina

6

PERSOONLIJKE SITUATIE

Vraag
(single response)

Hebt u als eigenaar recht op fiscale aftrek
voor het uitvoeren van onderhoud aan uw monument?

- ○ ja
- ○ nee

nieuwe pagina

7

PERSOONLIJKE SITUATIE Vraag (single response)

In welke technische staat verkeert uw monument?

- goed

met normaal onderhoud bij te houden

- redelijk

beperkt aantal onderdelen vereisen groot onderhoud, zoals kozijnen, vensters, serres, goten, grote vlakken voegwerk

- matig

gedeeltelijke restauratie is noodzakelijk, zoals balklagen, vloeren, kap, dakbedekking

- slecht

totale restauratie is noodzakelijk

- onbekend

nieuwe pagina

8

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Tussenpagina

Het Brim richt zich op instandhouding van beschermde rijksmonumenten. Door middel van financiële ondersteuning stimuleert het Rijk monumenteigenaren tot het uitvoeren van planmatig en goed onderhoud van hun monument.

nieuwe pagina

9

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Tabelvraag
(single response)

Het Brim is per 1 januari 2006 in werking getreden.
Voor deze tijd waren er aparte regelingen van kracht
voor de financiële ondersteuning van de restauratie en onderhoud van rijksmonumenten.

Hebt u vóór 1 januari 2006 gebruik gemaakt van één of meer van de volgende regelingen?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 5.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Hoe lang bent u reeds eigenaar van dit rijksmonument?)
Antwoord WEL gegeven: **langer dan 10 jaar**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

OF

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 5.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Hoe lang bent u reeds eigenaar van dit rijksmonument?)
Antwoord WEL gegeven: **6 tot 10 jaar**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

	ja	nee	onbekend
Brrm (Besluit rijkssubsidiering restauratie monumenten)	○	○	○
Brom (Besluit rijkssubsidiering onderhoud monumenten)	○	○	○
Laagrentende lening	○	○	○

nieuwe pagina

10

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

Was u voordat u de uitnodiging voor dit onderzoek ontving op de hoogte van het Besluit rijkssubsidiering instandhouding monumenten (Brim)?

- ja, in detail
- ja, ik weet globaal wat het Brim inhoud
- ja, ik heb er van gehoord, maar weet nauwelijks wat de inhoud is
- nee [>> 13. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

nieuwe pagina

11

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vinkvraag
(multi response)

Heeft u reeds een Brim-aanvraag ingediend?
(meerdere antwoorden mogelijk)

Minimaal aantal vinkjes: 1

- ☐ ja, ik ontvang een subsidie voor meerjarig onderhoud [>> 20. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- ☐ ja, ik ontvang/ontving een Restauratiefonds-hypotheek [>> 20. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- ☐ ja, mijn aanvraag voor een subsidie voor meerjarig onderhoud is nog in procedure [>> 20. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Ex
- ☐ ja, mijn aanvraag voor een Restauratiefonds-hypotheek is nog in procedure [>> 20. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Ex
- ☐ ja, maar mijn aanvraag voor een subsidie voor meerjarig onderhoud is afgewezen [>> 21. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Ex
- ☐ ja, maar mijn aanvraag voor een Restauratiefonds-hypotheek is afgewezen [>> 21. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Ex
- ☐ nee Ex

nieuwe pagina

12

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

Ontvangt/ontving u een subsidie voor het wegwerken van restauratieachterstanden?

- ja [>> 25. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- nee [>> 25. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

nieuwe pagina

13

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

U heeft aangegeven geen gebruik te maken van het Brim.
Heeft u in de afgelopen 5 jaar geïnvesteerd in de instandhouding van uw rijksmonument?

- nee
- ja [>> 15. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

nieuwe pagina

14

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

Wat is de reden van het niet investeren in instandhouding de afgelopen 5 jaar?

- Monument is in perfecte staat [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**]
- Monument wordt binnenkort gerestaureerd [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**]
- Monument is in de verkoop, wordt afgestoten [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**]
- Anders, namelijk [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**] Vp

nieuwe pagina

15

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

Voor welk bedrag heeft u in de afgelopen 5 jaar geïnvesteerd in instandhouding?

- minder dan 10.000 euro per jaar
- 10.000-25.000 euro per jaar
- 25.000-100.000 euro per jaar
- meer dan 100.000 euro per jaar

nieuwe pagina

16

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

Hoe zou u de wijze waarop u onderhoud pleegt aan uw monument omschrijven?

- Planmatig onderhoud,
ik maak gebruik van een meerjaren onderhoudsplanning
- Incidenteel onderhoud,
ik reageer op gebreken/onvolkomenheden die zich aandienen
- Restauratie,
mijnmonument wordt of is net ingrijpend gerestaureerd
- Anders, namelijk Vp

nieuwe pagina

17

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Tabelvraag
(single response)

Op welke wijze wordt het onderhoud aan uw monument gefinancierd?

	ja	nee	onbekend
eigen geld	○	○	○
lening	○	○	○
fiscale aftrek	○	○	○
giften	○	○	○
subsidie	○	○	○
anders	○	○	○

nieuwe pagina

18

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Open vraag
(klein)

U hebt aangegeven dat het onderhoud van uw monument wordt gefinancierd met een subsidie.
Om welke subsidie gaat dit?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 17.5
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Op welke wijze wordt het onderhoud aan uw monument gefinancierd?)
Antwoord WEL gegeven: **ja**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

Vp

nieuwe pagina

19

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Open vraag
(klein)

U hebt aangegeven dat het onderhoud van uw monument deels of geheel wordt gefinancierd met een andere financiering dan eigen geld, lening, fiscale aftrek, giften of subsidie.
Om welke andere financiering gaat het?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 17.6
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Op welke wijze wordt het onderhoud aan uw monument gefinancierd?)
Antwoord WEL gegeven: **ja**.
Indien niet voldaan spring naar: 39. **ERVARINGEN MET BRI...**

Vp

[>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**]

nieuwe pagina

20

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

Ontvangt/ontving u een subsidie voor het wegwerken van restauratieachterstanden?

- ja [>> 24. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- nee [>> 24. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

nieuwe pagina

21

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

Ontvangt/ontving u een subsidie voor het wegwerken van restauratieachterstanden?

- ja
- nee

nieuwe pagina

22

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

U hebt aangegeven geen Brim subsidie te hebben ontvangen omdat uw aanvraag is afgewezen. Heeft dit gevolgen gehad voor de door u uitgevoerde werkzaamheden?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 11.0
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Heeft u reeds een Brim-aanvraag ingediend?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, maar mijn aanvraag voor een subsidie voor meerjarig onderhoud is afgewezen**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

- Ja, ik heb daardoor geen (planmatig) onderhoud kunnen laten uitvoeren
- Ja, ik heb daardoor slechts een deel van het benodigde onderhoud kunnen laten uitvoeren
- Nee, ik heb desondanks planmatig onderhoud uitgevoerd
- Nee, ik heb desondanks planmatig onderhoud uitgevoerd, maar minder dan gepland

nieuwe pagina

23

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

U hebt aangegeven geen Restauratiefonds-hypotheek te hebben ontvangen omdat uw aanvraag is afgewezen. Heeft dit gevolgen gehad voor het door u uitgevoerde werkzaamheden?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 11.0
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Heeft u reeds een Brim-aanvraag ingediend?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, maar mijn aanvraag voor een Restauratiefonds-hypotheek is afgewezen**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

- Ja, ik heb daardoor geen werkzaamheden kunnen laten uitvoeren
- Ja, ik heb daardoor slechts een deel van de benodigde werkzaamheden kunnen laten uitvoeren
- Nee, ik heb desondanks werkzaamheden uitgevoerd

nieuwe pagina

24

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

Het Brim richt zich op instandhouding van beschermde rijksmonumenten. Wat verstaat u onder het begrip 'instandhouding'?

- De reguliere onderhoud- en incidentele werkzaamheden die het normale onderhoud te boven gaan en die voor herstel van het monument noodzakelijk zijn (partieel herstel) [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**]
- Het geheel aan interventies in het gebouw die de instandhouding ervan beogen met inbegrip van het reguliere (klein) onderhoud, groot onderhoud en integrale restauratie [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**]
- Anders, namelijk.: [>> 39. **ERVARINGEN MET BRI...**] Vp

nieuwe pagina

25

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vinkvraag
(multi response)

Kunt u aangeven waarom u geen gebruik maakt van de meerjaren instandhoudingssubsidie van het Brim?
(meerdere antwoorden mogelijk)

Minimaal aantal vinkjes: 1

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 2.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Onder welke categorie valt uw monument?)
Antwoord NIET gegeven: **woonhuizen**.
Indien niet voldaan spring naar: 27. **GEBRUIK EN BEKENDH...**

- ☐ Onbekendheid met de regeling en mogelijkheden
- ☐ Complexiteit van het Brim: Ik vind de regeling onduidelijk, de inhoud van het Brim is te ingewikkeld
- ☐ Te plegen inzet voor indienen aanvraag Brim: Door de administratieve lasten: het indienen van een aanvraag vind ik te tijdrovend
- ☐ Kosten indienen aanvraag: Financieel risico, het is onzeker of mijn aanvraag toegekend wordt, terwijl ik wel vooraf kosten maak
- ☐ Te verwachten opbrengsten bij indienen aanvraag: Subsidiebedrag is te laag, de maximale subsidiabele kosten zijn te laag voor mijn monument
- ☐ Ik maak nog gebruik van een 10-jarenonderhoudsplan (Brom)
- ☐ Ik maak gebruik van een andere regeling, namelijk Vp

- ☐ Ik zie de noodzaak er niet van in, mijn monument verkeert in uitstekende staat van onderhoud)
- ☐ Anders, namelijk Vp

nieuwe pagina

26

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vinkvraag
(multi response)

Kunt u aangeven waarom u, als eigenaar van een rijksmonument met een woonfunctie, geen gebruik maakt van de Restauratiefonds-hypotheek?
(meerdere antwoorden mogelijk)

Minimaal aantal vinkjes: 1

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 3.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Heeft uw monument op dit moment een woonfunctie?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, alleen woonfunctie**.
Indien niet voldaan spring naar: 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**

OF

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 3.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Heeft uw monument op dit moment een woonfunctie?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, samen met een andere functie**.
Indien niet voldaan spring naar: 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**

☐ Ik zie de noodzaak er niet van in, mijn monument verkeert in uitstekende staat van onderhoud) [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Ik was al met de restauratie gestart (en dan kon ik geen Restauratiefonds-hypotheek meer aanvragen) [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Mijn leningsaanvraag werd afgewezen omdat de kredietbeoordeling negatief was [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Onbekendheid met de Restauratiefonds-hypotheek/laagrentende lening en mogelijkheden hiervan [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Complexiteit: Ik vind de regeling onduidelijk, de Restauratiefonds-hypotheek is te ingewikkeld [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Te plegen inzet voor indienen aanvraag Restauratiefonds-hypotheek: Door de administratieve lasten: het indienen van een aanvraag vind ik te tijdrovend [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Kosten indienen aanvraag: Financieel risico, het is onzeker of mijn aanvraag toegekend wordt, terwijl ik wel vooraf kosten maak [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Te verwachten opbrengsten bij indienen aanvraag: Te verwachten leningsbedrag komt niet boven drempel (het minimale leningsbedrag) of is laag in relatie tot inspanning [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Ik wil geen geld lenen en betaal onderhoud en restauratie met eigen geld [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

☐ Ik maak gebruik van een andere regeling, namelijk [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Vp

☐ Anders, namelijk [>> 28. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Vp

nieuwe pagina

27

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vinkvraag
(multi response)

Kunt u aangeven waarom u, als eigenaar van een rijksmonument met een woonfunctie, geen gebruik maakt van de Restauratiefonds-hypotheek?
(meerdere antwoorden mogelijk)

Minimaal aantal vinkjes: 1

- ☐ Ik zie de noodzaak er niet van in, mijn monument verkeert in uitstekende staat van onderhoud)
- ☐ Ik was al met de restauratie gestart (en dan kon ik geen Restauratiefonds-hypotheek meer aanvragen)
- ☐ Mijn leningsaanvraag werd afgewezen omdat de kredietbeoordeling negatief was
- ☐ Onbekendheid met de Restauratiefonds-hypotheek/laagrentende lening en mogelijkheden hiervan
- ☐ Complexiteit: Ik vind de regeling onduidelijk, de Restauratiefonds-hypotheek is te ingewikkeld
- ☐ Te plegen inzet voor indienen aanvraag Restauratiefonds-hypotheek: Door de administratieve lasten: het indienen van een aanvraag vind ik te tijdrovend
- ☐ Kosten indienen aanvraag: Financieel risico, het is onzeker of mijn aanvraag toegekend wordt, terwijl ik wel vooraf kosten maak
- ☐ Te verwachten opbrengsten bij indienen aanvraag: Te verwachten leningsbedrag komt niet boven drempel (het minimale leningsbedrag) of is laag in relatie tot inspanning
- ☐ Ik wil geen geld lenen en betaal onderhoud en restauratie met eigen geld
- ☐ Ik maak gebruik van een andere regeling, namelijk Vp

  [ ]
- ☐ Anders, namelijk Vp

  [ ]

nieuwe pagina

28

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

U heeft aangegeven geen gebruik te maken van het Brim.
Heeft u in de afgelopen 5 jaar geïnvesteerd in de instandhouding van uw rijksmonument?

- ○ nee
- ○ ja [>> 30. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]

nieuwe pagina

29

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

Wat is de reden van het niet investeren in instandhouding de afgelopen 5 jaar?

- Monument is in perfecte staat [>> 35. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- Monument wordt binnenkort gerestaureerd [>> 35. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- Monument is in de verkoop, wordt afgestoten [>> 35. **GEBRUIK EN BEKENDH...**]
- Anders, namelijk [>> 35. **GEBRUIK EN BEKENDH...**] Vp

nieuwe pagina

30

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

Voor welk bedrag heeft u in de afgelopen 5 jaar geïnvesteerd in instandhouding?

- minder dan 10.000 euro per jaar
- 10.000-25.000 euro per jaar
- 25.000-100.000 euro per jaar
- meer dan 100.000 euro per jaar

nieuwe pagina

31

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

Hoe zou u de wijze waarop u onderhoud pleegt aan uw monument omschrijven?

- ○ Planmatig onderhoud,
ik maak gebruik van een meerjaren onderhoudsplanning
- ○ Incidenteel onderhoud,
ik reageer op gebreken/onvolkomenheden die zich aandienen
- ○ Restauratie,
mijn monument wordt of is net ingrijpend gerestaureerd
- ○ Anders, namelijk Vp

nieuwe pagina

32

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Tabelvraag
(single response)

Op welke wijze wordt het onderhoud aan uw monument gefinancierd?

	ja	nee	onbekend
eigen geld	○	○	○
lening	○	○	○
fiscale aftrek	○	○	○
giften	○	○	○
subsidie	○	○	○
anders	○	○	○

nieuwe pagina

33

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Open vraag (klein)

U hebt aangegeven dat het onderhoud van uw monument wordt gefinancierd met een subsidie.
Om welke subsidie gaat dit?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 32.5
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Op welke wijze wordt het onderhoud aan uw monument gefinancierd?)
Antwoord WEL gegeven: **ja**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

Vp

nieuwe pagina

34

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Open vraag (klein)

U hebt aangegeven dat het onderhoud van uw monument deels of geheel wordt gefinancierd met een andere financiering dan eigen geld, lening, fiscale aftrek, giften of subsidie.
Om welke andere financiering gaat het?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 32.6
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Op welke wijze wordt het onderhoud aan uw monument gefinancierd?)
Antwoord WEL gegeven: **ja**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

Vp

nieuwe pagina

35

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

U hebt aangegeven dat u (nog) geen beroep hebt gedaan op een Brim subsidie.
Heeft dit gevolgen gehad voor het door u uitgevoerde planmatige onderhoud?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 2.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Onder welke categorie valt uw monument?)
Antwoord NIET gegeven: **woonhuizen**.
Indien niet voldaan spring naar: 37. **GEBRUIK EN BEKENDH...**

- Ja, ik heb daardoor geen (planmatig) onderhoud kunnen laten uitvoeren
- Ja, ik heb daardoor slechts een deel van het benodigde onderhoud kunnen laten uitvoeren
- Nee, ik heb desondanks planmatig onderhoud uitgevoerd
- Nee, ik heb desondanks planmatig onderhoud uitgevoerd, maar minder dan gepland

nieuwe pagina

36

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

U hebt aangegeven geen Restauratiefonds-hypotheek te hebben aangevraagd. Heeft dit gevolgen gehad voor de door u uitgevoerde werkzaamheden?

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 3.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Heeft uw monument op dit moment een woonfunctie?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, alleen woonfunctie**.
Indien niet voldaan spring naar: 38. **GEBRUIK EN BEKENDH...**

OF

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 3.0
(**PERSOONLIJKE SITUATIE**

Heeft uw monument op dit moment een woonfunctie?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, samen met een andere functie**.
Indien niet voldaan spring naar: 38. **GEBRUIK EN BEKENDH...**

- ○ Ja, ik heb daardoor geen werkzaamheden kunnen laten uitvoeren
- ○ Ja, ik heb daardoor slechts een deel van de benodigde werkzaamheden kunnen laten uitvoeren
- ○ Nee, ik heb desondanks werkzaamheden uitgevoerd

nieuwe pagina

37

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM Vraag (single response)

U hebt aangegeven geen Restauratiefonds-hypotheek te hebben aangevraagd.
Heeft dit gevolgen gehad voor de door u uitgevoerde werkzaamheden?

- ○ Ja, ik heb daardoor geen werkzaamheden kunnen laten uitvoeren
- ○ Ja, ik heb daardoor slechts een deel van de benodigde werkzaamheden kunnen laten uitvoeren
- ○ Nee, ik heb desondanks werkzaamheden uitgevoerd

nieuwe pagina

38

GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM

Vraag
(single response)

Bent u van plan in de toekomst wel gebruik te maken van subsidie of een laagrentende lening?

- ja, want Vp
- nee, want Vp
- weet niet

nieuwe pagina

39

ERVARINGEN MET BRIM

Vraag
(single response)

Het Brim heeft mij gestimuleerd bij de instandhouding van mijn rijksmonument.

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 11.0
(**GEBRUIK EN BEKENDHEID BRIM**

Heeft u reeds een Brim-aanvraag ingediend?)
Antwoord WEL gegeven: **ja, ik ontvang een subsidie voor meerjarig onderhoud**.
Indien niet voldaan spring naar: 42. **ERVARINGEN MET BRI...**

- helemaal mee eens
- mee eens
- neutraal
- oneens
- helemaal mee oneens

nieuwe pagina

40

ERVARINGEN MET BRIM

Vraag
(single response)

Het Brim heeft bijgedragen aan het voorkomen van grootschalige en/of zeer kostbare restauratiewerkzaamheden.

- helemaal mee eens
- mee eens
- neutraal
- oneens
- helemaal mee oneens

nieuwe pagina

41

ERVARINGEN MET BRIM

Vraag
(single response)

Ik ben sinds de invoering van het Brim (2006) daadwerkelijk planmatiger onderhoud gaan uitvoeren, ten opzichte van voorgaande regelingen.

- helemaal mee eens
- mee eens
- neutraal
- oneens
- helemaal mee oneens

nieuwe pagina

42

ERVARINGEN MET BRIM

Planmatig onderhoud draagt bij aan het beperken van ingrijpend herstel/restauratie

Vraag
(single response)

- helemaal mee eens
- mee eens
- neutraal
- oneens
- helemaal mee oneens

nieuwe pagina

43

ERVARINGEN MET BRIM

Tot slot van deze vragenlijst geven wij u de gelegenheid om aan te geven wat naar uw mening de sterke kanten van de Brim-regeling zijn en welk punten van de regeling voor verbetering vatbaar zijn.

Open vraag
(groot)

nieuwe pagina

44

AFRONDING

Vraag
(single response)

Beste monumenteneigenaar, Wij danken u hartelijk voor het invullen van de enquête. Wij willen benadrukken dat uw gegevens anoniem worden verwerkt en uitsluitend worden gebruikt voor dit onderzoek. Over een aantal weken willen we graag met een aantal monumenteneigenaren nader discussiëren over de Brim-regeling. Mogen wij u benaderen om aan deze discussie deel te nemen?

- ja
- nee

nieuwe pagina

45

AFRONDING

Vraag
(single response)

Wilt u meedingen naar één van de 14 overnachtingen in een Erfgoed Logies?

- ja
- nee

nieuwe pagina

46

AFRONDING

Omdat wij u mogen benaderen voor een nadere discussie en/of omdat u mee wilt dingen naar een overnachting in een Erfgoed Logies, vragen wij u vriendelijk uw mailadres hier in te vullen zodat wij t.z.t. contact met u op kunnen nemen.

Open vraag (klein)

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 44.0
(**AFRONDING**

Beste monumenteneigenaar, Wij danken u hartelijk voor het invullen van de enquête. Wij willen benadrukken dat uw gegevens anoniem worden verwerkt en uitsluitend worden gebruikt voor dit onderzoek. Over een aantal weken willen we graag met een aantal monumenteneigenaren nader discussiëren over de Brim-regeling. Mogen wij u benaderen om aan deze discussie deel te nemen?)
Antwoord WEL gegeven: **ja**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

OF

Vraagvoorwaarde actief

Vraag 45.0
(**AFRONDING**

Wilt u meedingen naar één van de 14 overnachtingen in een Erfgoed Logies?)
Antwoord WEL gegeven: **ja**.
Indien niet voldaan spring naar: 0. Volgende vraag

Vp

© **2010 MWM2** | contact

BIJLAGE 4 Deelnemers expertmeeting evaluatie Brim

Voorzitter	Saskia de Geus, Ministerie van OCW
Onderzoeksteam	Ben Verfürden, Hylkema Consultants
	Alle Elbers, ARCADIS
Pieter Baars	Nationaal Restauratiefonds
Michiel van der Burght	Stadsherstel Amsterdam
Liesbeth Cremers	Stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen
Leo Endedijk	Vereniging De Hollandsche Molen
Henk Greven	Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Groningen
Lisa Johnson	SLS Wonen Leiden/Aedes-netwerk corporaties met monumenten
Jouke Jongsma	Stichting Behoud kerkelijke Gebouwen Friesland
Hero Klinker	Provincie Overijssel
Gerard Koster	VNG
Gerda Kroeze	Federatie Grote Monumentengemeenten-/Gemeente Deventer
Gert-Jan Luijendijk	RCE
Jeanine Perryck	Stichting Gelderse Kastelen/Stichting Gelders Landschap
Nel Viersen	Vereniging Bewoond Bewaard
Fred Vos	Monumentenwacht Nederland
Karin Westerink	Federatie Grote Monumentegemeenten-/Gemeente Amsterdam

BIJLAGE 5 Samenstelling begeleidingscommissie

Het onderzoek Brim-evaluatie is namens de Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW begeleid door een commissie, bestaande uit Gerda Kroeze (gemeente Deventer), Pieter Baars (NRF), Peter Breukink (Groninger kerken), Remco Laverman (OCW/RCE), Gert-Jan Luijendijk (OCW/RCE), Monique Krauwer (OCW/DCE), Saskia de Geus (OCW/DCE) en Gaby Gopie (OCW/DCE).

BIJLAGE 6 Samenvatting ervaringen met het Brim

Tot slot is middels een open vraag bij de internet enquête gevraagd naar de ervaringen van de "Brimmers". In totaal zijn 180 bruikbare opinies geanalyseerd. 20 % van de eigenaren toonde zich uitgesproken positief over het Brim. Van de overige 80 % was iets minder dan helft (38 %) op zich positief over het Brim, maar plaatste daar wel kritische kanttekeningen bij. De overige 42 % hadden minder goede ervaringen met het Brim. Op een enkeling na, toonde geen van de respondenten zich uitgesproken negatief over het Brim. Hieronder zijn de commentaren van de respondenten, verdeeld over drie groepen, samengevat.

Groep I "Mijn ervaring met het Brim is uitgesproken positief"
De respondenten uit deze groep zijn met name zeer goed te spreken over:

- de soepele (financiële) afhandeling via het NRF.

Veel genoemde sterke punten zijn:

- het meerjarig onderhoudsplan stimuleert een goede planning van het onderhoud en noodzaakt er van te voren goed over na te denken. Anders gezegd is er nu een goed beeld van het benodigde onderhoud resp. kosten in de komende zes jaren;
- de zekerheid van 6 jaar instandhoudingssubsidie;
- de snelle financiële ondersteuning (als de procedure eenmaal doorlopen is).

Verder werd positief geoordeeld over het feit dat:

- het invullen van de formulieren veel eenvoudiger is geworden;
- declaraties via internet kunnen worden ingediend;
- zonder Brim ons erfgoed in verval zou raken (met name genoemd door kerkgenootschappen).

Minder vaak genoemde positieve punten:

- sterk punt is dat de regeling ook is toegespitst op boerderijen MET een agrarische functie;
- het feit dat ook delen van de binnenkant van de kerk worden meegenomen;
- het feit dat STABU niet meer verplicht is.

Groep II "Mijn ervaring met het Brim is positief. Ik heb daar echter wel kanttekeningen bij"
Uit het door deze groep geleverde commentaar bleek met name heimwee naar de Brom, een negatief oordeel over de trage besluitvorming en behoefte aan communicatie. Meest genoemd zijn:

- de Brom-regeling werkte beter;
- trage besluitvorming, wachttijd bij beoordeling van een aanvraag leidt tot hogere kosten herstelwerkzaamheden;
- graag betere communicatie over de (on)mogelijkheden van het Brim.

Veel genoemd zijn:

- liever subsidie dan laagrentende lening;

- bij het opstellen van een PIP worden er te veel werkzaamheden doorgestreept, waardoor er geen aannemer te vinden is die het voor het bedrag wil uitvoeren. De opzet van een PIP zou eenvoudiger kunnen;
- de verplichte STABU systematiek is een zwak punt;
- de maximale bijdrage vanuit het Brim is ontoereikend. Het verlaten van het plafond zou een verbetering zijn;
- het systeem dwingt eigenaren om de maximale subsidie aan te vragen (majoreren). Achteraf kan blijken dat niet alle subsidie daadwerkelijk is verstrekt.

Overige (kritische) kanttekeningen van deze groep zijn:
- toelichting bij de Brim toekenning is niet duidelijk en soms onrealistisch;
- Brim is prima, je bent alleen wel twee keer zo veel geld kwijt omdat je aan allerlei onzinnige eisen moet voldoen;
- wijze van toedeling is voor verbetering vatbaar;
- de RCE richt zich te veel op bouwkundige zaken en niet op wooncomfort;
- ook restauratie-gerelateerde kosten zouden gecompenseerd moeten worden;
- de expertise bij de belastingdienst laat te wensen over;
- het Brim is een goede regeling indien er eerst ruimte wordt gereserveerd voor het totaal op peil brengen van het achterstallig onderhoud;
- het is wellicht verstandiger de hele systematiek te fiscaliseren met een reële drempel voor alle kosten (grijs en groen) tezamen. De eigen verantwoordelijkheid voor de eigenaar komt dan weer maximaal tot zijn recht;
- een goede regeling, maar de aanvragen overtreffen vele malen het beschikbare budget.

Groep III "Mijn ervaring met het Brim is niet erg positief"
De door deze groep verwoordde twee zwakste punten van het Brim zijn, niet geheel verassend:
- het indienen van een aanvraag is te complex en te duur, terwijl de uitkomst onzeker is;
- het Brim is een loterij/tombola. Er zou gesubsidieerd moeten worden naar prioriteit/urgentie.

Verdere veel genoemde zwakke punten:
- Brim is een keurslijf dat flexibiliteit in de weg staat. Er is bijvoorbeeld geen oplossing voor onvoorziene ingrijpende restauraties;
- indien aanvragen (meerdere malen) worden afgewezen, en dat is de praktijk, stokt het onderhoud en loopt het stuwmeer met grootschalige restauraties weer vol;
- de fiscale drempel is (veel) te hoog. Dit stuurt onderhoud naar clustering in plaats van jaarlijks planmatig onderhoud.

Overige minder genoemde punten uit deze groep:
- voorstel: eerst loten en dan pas een dure aanvraag opstellen;
- fiscale aftrek alleen interessant voor personen die veel belasting betalen wat eigenlijk onrechtvaardig is;
- voor een buitenplaats is de nieuwe regeling niet makkelijker geworden;
- bij lage rentestanden is de restauratiehypotheek in maandlasten net zo duur als een gewone hypotheek;
- voorstel om rijksmonumenten vrij te stellen van WOZ-aanslag.